DOI: 10.37520/mmvp.2025.010

# Další osudy staveb z „Národopisné výstavy československé“ v Praze v roce 1895[1]

*René Kopecký*

## Further Fates of the Buildings from the “Czechoslavic Ethnographic Exhibition” in Prague in 1895

***The study explores the post-exhibition trajectory of buildings constructed for the “Czechoslavic Ethnographic Exhibition” held in Prague in 1895. Originally planned as temporary structures, the ethnographic village gained significant cultural and academic recognition, prompting widespread public and institutional efforts to preserve it. The paper documents the negotiations, petitions, and administrative decisions surrounding its temporary retention, as well as the challenges in maintaining these vernacular replicas under the evolving demands of urban planning and public safety. Despite initial preservation attempts, the village was ultimately dismantled by 1902. The article offers a detailed archival-based narrative of this unique example of heritage exhibition, its national significance, and the broader implications for architectural conservation.***

***Keywords: Czechoslavic Ethnographic Exhibition, vernacular architecture, heritage preservation, ethnographic village***

### *Úvod*

„Národopisná výstava československá“ v Praze v roce 1895 (NVČ) se konala ve dnech 15. května až 31. října 1895.

Před jejím konáním, dne 4. července 1894, byla podepsána smlouva mezi Zemským výborem království Českého v Praze (Zemským výborem) a Výkonným výborem Národopisné výstavy československé (Výkonným výborem NVČ), na jejímž základě se Výkonný výbor NVČ zavázal, že po skončení zmíněné výstavy uvede celé výstaviště zpět do původního stavu.[1]

Sled událostí v roce 1895 však zapříčinil, že tato smlouva nakonec nebyla ihned naplněna, a věci a události na pražském výstavišti se pohnuly zcela jiným směrem, než se zprvu plánovalo. Pražské výstaviště tak nebylo uvedeno do původního stavu, jak bylo původně zamýšleno, alespoň ne hned po skončení NVČ.

NVČ sklidila velký úspěch nejen u nás, ale i v zahraničí. Odborníci z různých zemí uznali, že zde vystavěná československá vesnice[2] měla pro národopis velkou cenu, neboť postavením československé vesnice bylo zřízeno něco, co doposud pro etnografii nebylo ještě vykonáno.

Určitá podoba zde byla se stockholmským skanzenem; pražskou výstavu navštívil i švédský spisovatel Theodor Blanche[3], který k tomu sdělil, že československá vesnice daleko převyšuje stockholmský skanzen, v čemž měl tehdy ještě pravdu, která však již nyní neplatí.[4]

Dalším zahraničním obdivovatelem pražské výstavy se stalo královské Saské ministerstvo, jež vyslalo do Prahy tříčlennou skupinu odborníků, aby československou vesnici prostudovali a podali zpětně ministerstvu návrh, zdali by se něco podobného nemohlo také vybudovat pro drážďanskou výstavu plánovanou na rok 1896.[5]

V rámci NVČ byly vystavěny vzory různých budov z mnoha koutů naší země a další budovy. Patřily k nim: Baráčnická rychta,[6] Čičmanské gazdovství,[7] Hanácký grunt,[8] Horácký grunt,[9] chalupa Lašsko-Těšínská,[10] Chodský statek,[11] Jaroměřská chalupa,[12] Kopaničářská izba,[13] kostelík,[14] kovárna,[15] mlýnice,[16] Opavský statek,[17]

**1** *Národní archiv, Praha. Fond Zemský výbor Praha – 1874–1928. Značka ZV 1874–1928. Karton 5181, sign. XIV-3, neseřazeno. I. výroční zasedání českého sněmu z r. 1895, tisk CLXXXII., čís. 579 sněm. Zpráva rozpočtové komise o zprávě zemského výboru ve příčině zachování Československé dědiny na výstavišti Národopisné výstavy československé ve Stromovce, s. 3.*

**2** *V dobové korespondenci a tisku se můžeme setkat s různými označeními pro komplex budov vystavených na NVČ v Praze v roce 1895 jako „česká vesnice“, „československá vesnice“, „československá obec“, „československá dědina“, „výstavní dědina“, „výstavní dědina československá“ popř. „československá vesnice“ a „Valašská dědina“. V následujícím textu, pokud se nebude právě jednat o citaci, budu uvádět „československá vesnice“, neboť se tento pojem v archivních materiálech Národního archivu objevuje nejčastěji.*

**PhDr. Ing. René Kopecký**
rene.kopecky@volny.cz

**3** *Karl Axel Theodor (Thore) Blanche (*16. září 1862, Stockholm – †25. července 1932, Stockholm), švédský spisovatel, dramatik a novinář, který opakovaně navštívil Prahu. Blíže https://cs.wikipedia.org/wiki/Thore_Blanche [cit. 6. 11. 2024].*

**4** *Stockholmský skanzen založil Artur Immanuel Hazelius (*30. listopadu 1833, Stockholm – †27. května 1901, Djurgĺrden, Stockholm), učitel švédského jazyka a literatury, folklorista, filolog a vědec. Od roku 1868 se věnoval sběratelství a terénnímu výzkumu vesnických staveb, kdy získal mnoho spolupracovníků. V roce 1872 založil národopisné muzeum severských národů Nordiska museet. Od roku 1880 započal s přípravou výstavby muzea v přírodě, přičemž začal na pozemku o rozloze 1,5 ha. V roce 1885 koupil a pak nechal přenést první dům z obce Mora v oblasti Dalarna. V roce 1891 pak zde již zpřístupnil veřejnosti prvních 7 staveb. Nové muzeum bylo nazváno „Skansen" a je nejnavštěvovanějším muzeem svého typu na světě; v současné době se zde na rozloze 33 ha nachází kolem 150 objektů. Langer, Jiří. Evropská muzea v přírodě. Atlas památek. Praha: Baset, 2005, s. 704–711. Blíže https://cs.wikipedia.org/wiki/Artur_Hazelius [cit. 6. 11. 2024].*

**5** *Národní archiv, Praha. Fond Zemský výbor Praha – 1874–1928. Značka ZV 1874–1928. Karton 5181, sign. XIV-3, neseřazeno. I. výroční zasedání českého sněmu z r. 1895, tisk CLXXXII., čís. 579 sněm. Zpráva rozpočtové komise o zprávě zemského výboru ve příčině zachování Československé dědiny na výstavišti Národopisné výstavy československé ve Stromovce, s. 2.*

**6** *Baráčnická rychta, označovaná též jako Stará rychta Obcí Baráčnických. Rychtu nechal postavit arch. František Schlaffer na základě návrhu prof. Jana Kouly. Jako vzory posloužily radnice a rychty severovýchodních Čech, především rychta z Podhoří u Opočna a radnice* Oravská chalupa,[18] Pojizerský statek,[19] rybárna,[20] Slánská chalupa,[21] statek z okolí Petrovic u Milevska, resp. Jihočeský statek,[22] Tvrdoňská chalupa z okolí Břeclavi,[23] Valašská osada/hospoda, hospodářské stavení, pila „Valaška", salač, zvonice, sušírna ovoce…,[24] Východočeský statek,[25] Kokořín – hrad, Stará Praha, Turnovský statek, stará rychta, dále pak divadlo, elektrická stanice, budova pro moderní průmysl, hudební pavilon, kolna, šatny, Roudnická restaurace, Myškova restaurace, Vinohradská restaurace, Smíchovská restaurace, Sochůrkova restaurace, Na větrníku, Bendova restaurace, Titěrova kavárna, Hanácká kyselka, hasičství, Americká osada, aj.[26]

Všechny postavené budovy procházely před svým užíváním důkladnou kontrolou, přičemž se dbalo nejen na bezpečnost návštěvníků, aby se při pohybu po výstavišti či v budovách nezranili, avšak důraz byl kladen i na bezpečnost samotného celého výstaviště, aby zde nepropukl požár; pro případ nouze bylo zapotřebí po uvedené kontrole navíc zřídit ještě dodatečné nouzové východy u vybraných restauračních zařízení.

K tomu bylo dne 15. května 1895, dva dny před vlastním zahájením NVČ, provedeno pod patronací Zemského výboru ohledání budov určených a doposud postavených pro tuto výstavu. Důležitost, s jakou se k uvedenému kroku přistupovalo, nám nastiňuje seznam osob v příslušné poznámce pod čarou, kteří se kontroly budov na výstavišti zúčastnili.

Protokol vyhotovený po kontrole staveb mj. uvádí: „Výše uvedené budovy byly komisionelně důkladně prohlédnuty, přičemž shledáno bylo, že byly až na nepatrné odchylky dle plánů veleslavným zemským výborem schváleným a k stavbě povolených jakož i s ohledem ku krátkému jich trvání a pokud se to se zevnějších stran posouditi dá, dobře a účelně provedeny a že nestává s technického stanoviska žádné námitky, aby povolení k jich užívání uděleno bylo, když sledující podmínky vyplněny budou a sice...".

Ne všechny budovy však byly provedeny bez nedostatku, jak již bylo napsáno, a bylo zapotřebí sjednat jejich dodatečnou a rychlou nápravu. O jednotlivých nedostatcích byli vlastníci budov upozorněni hned na místě po ukončení jejich ohledání.

Jako některé příklady zjištěných nedostatků můžeme uvést:

V Lašsko-Těšínské chalupě bylo zapotřebí zřídit drátěný lapák jisker v postranních otvorech komínu.

V Jihočeském statku byl komín nízký a bylo zapotřebí jej zvýšit o 60 cm nad hřeben střechy a opatřit drátěným dusičem jisker.

V Opavském statku byly spojovací schody ke stájím tmavé a příkré a z bezpečnostních důvodů k nim bylo zapotřebí obstarat z obou stran zábradlí; a pokud měly být používány i veřejností, bylo nutné k nim nainstalovat také ochranné lucerny se světlem.

V dřevěném kostele byly schody příliš příkré a se slabým zábradlím; vstup na tamní věž byl pouze pod podmínkou, kvůli bezpečnosti návštěvníků, pokud by se zábradlí z obou stran zesílilo (bylo zapotřebí přidělat sloupky blízko sebe) a po schodech se mohlo pouštět pouze pět osob najednou v přestávkách minimálně 10 minut – nicméně v závěru protokolu bylo ke kostelu ještě doplněno, že by přístup na věž (zvonici) kostela neměl být udělen vůbec, a zástupce c. k. policejního ředitelství k tomu osobně sdělil, že: „Co se týče výstupu na zvonici kostelní, jsem rezolutně proti tomu, aby týž obecenstvu dovolen byl, neb jak shledáno, jsou schody příliš příkré, zábradlí nedostatečné a vnitřek zvonice samé nikterak pro širší obecenstvo zajímavý není."

Ve valašské usedlosti bylo třeba do komínových otvorů zřídit drátěné pletivo k zachycování jisker a před kamna v hospodě umístit plech nejméně 60 cm široký a „tak dlouhý, jak sporák široký jest"; k tomu bylo ještě zapotřebí na půdě hladce omítnout komín, o 60 cm nad hřeben střechy zvýšit komín a opatřit taktéž lapákem jisker.

V budovách Staré Prahy musely být všechny stěny z vnějších stran, kde měli návštěvníci sedět v hostinských zahrádkách, aspoň 2 metry vysoko zrákosovány

a omítnuty. Ve všech instalačních místnostech byl zákaz kouření, a naopak kouřit se mohlo na náměstí a v hostincích.

S plným otevřením Staré Prahy pro veřejnost již od prvního dne konání výstavy se vyskytnul problém, u něhož se mi nepodařilo zjistit, jak dále pokračoval. Ještě den před zahájením národopisné výstavy měl ke svolení provozovat Starou Prahu – konkrétně se jednalo o hostinské živnosti – námitky zástupce c. k. policejního ředitelství vrchní komisař Gustav Janota Forster, který sdělil, že den před výstavou bylo komisionelním šetřením zjištěno, že práce na úpravách se nejevily tak pokročilé, aby tato část výstavního oddělení mohla být odevzdána k užívání návštěvníkům; trval na tom, aby toto povolení k užívání nebylo vydáno dříve, než bude vyhověno všem technickým i bezpečnostním podmínkám. Naproti tomu zástupce Výkonného výboru NVČ požádal, vzhledem ke skutečnosti, že Stará Praha byla jednou z hlavních atrakcí NVČ, aby Stará Praha byla hned při otevření výstavy návštěvníkům zpřístupněna, neboť právě ve dnech svato-Janských se očekávala velká návštěvnost z venkova (v opačném případě by tento podnik utrpěl velké ztráty). K tomu zástupce Výkonného výboru NVČ „dovoluje si proto snažně prositi, by povolení též ohledně Staré Prahy dáno bylo, byť i jen pod tou podmínkou, že nařízení Staré Prahy se týkající výkonným výborem ihned provedeny budou.“[27]

V Pardubické pivnici, Bauerově hostinci (U zlaté dvojky) a v Hlaváčkově restauraci bylo nutné zřídit nouzové východy v zahrádkových plotech. V Bauerově hostinci bylo zapotřebí také podél sporáku postavit 15 cm silnou, 2 m dlouhou a 2 m vysokou zídku a pod sporák dát plechový podklad, který by sporák na straně, kde se topí, přesahoval o 1 m a na ostatních stranách aby přesahoval o 60 cm. A další.[28]

### *Výzvy k zachování československé vesnice*

Arcivévoda Karel Ludvík na návštěvě NVČ[29] řekl, „že by byla věčná škoda, kdyby se měla originelní Československá dědina opět zbořiti.“[30]

S cílem zachovat československou vesnici po skončení NVČ bylo do 3. února 1896 průběžně podáno 240 peticí od různých okresních zastupitelstev, obcí, odborných a dalších spolků.[31]

Jako jeden příklad z mnoha uvádím výzvu k zachování československé vesnice z Městského úřadu v Bělohradě, kde se píše:

„Vesnice česká na bývalé národopisné výstavě má býti z výstaviště odklízena. Po dobu trvání výstavy byla tato jak od lidu českého a slovanského vůbec tak od cizinců obdivována a vyslovena přání každého upřímného Čecha, by i na dále, až výstava se skončí, co upomínka na národopisnou výstavu nám zachována byla. Vzhledem k tomu obracíme se ku veleslav.[ném] zem.[skému] výboru se žádostí, by zachování tak důležité památky i z ohledu českého národopisu laskavě doporučilo.“[32]

### *Dohodnutý plán k uvedení výstaviště do původního stavu a bourání všech budov nebyl nakonec naplněn… Aspoň ne ihned.*

Zprvu se skutečně počítalo s tím, že se výstaviště uvede do původního stavu, tzn., že se vše zbourá, jak bylo prvotně zamýšleno a smluvně také dohodnuto. Nicméně Výkonný výbor NVČ nejdříve požádal po ukončení výstavy Zemský výbor, aby jmenoval zástupce „k poradě za příčinou utvoření družstva, které by s ohledem na slavnosti a výstavy každým téměř rokem na výstavišti v král.[ovské] Oboře pořádané, zakoupilo ony části installace, jichž je při této příležitosti potřebí, jako ochutnávárny, záchodky apod. Poněvadž ostatní korporace již zástupce své jmenovaly, a doba, kdy musí se výstaviště uvésti v původní stav se blíží, opětuje podepsaný výbor zmíněnou svoji žádost v naději, že bude brzy jí vyhověno…“[33]

Vlastníci některých soukromých pavilonů na výstavišti chtěli, aby tam jejich pavilony zůstaly stát i nadále, avšak prozatím všichni měli určenou lhůtu na

*ze Železného Brodu. ZÍBRT, Čeněk. Národopisná výstava československá (pokračování). Český Lid, 1896, V, s. 404.*
**7** *Čičmanské gazdovství nechal zbudovat Dušan Samo Jurkovič, který se věnoval také čičmanským krojům. Ibidem, s. 304 a 305, dvě zvláštní přílohy mezi s. 301 a 311, s. 311 a 316. JURKOVIČ, Dušan. Lidový kroj čičmanský. Český Lid, 1896, V, s. 65 a 66.*
**8** *HOUDEK, Vítězslav. Hanácký grunt. Český Lid, 1893, II, s. 140–152, 382–391. ZÍBRT, Čeněk. Op. cit., s. 212 a 290.*
**9** *Horácký grunt byl vybudován podle návrhu architekta Rudolfa Kříženeckého a vnitřní zařízení vytvořila Vlasta Pittnerová, zabývající se národopisem ve Žďárských horách. Ibidem, s. 208–210, 214.*
**10** *Vzorem pro vybudování Lašsko-Těšínské chalupy architektem A. Makovcem byla slezská chalupa K. Santoriusa. Ibidem, s. 296–298, 307.*
**11** *Chodský statek byl vystavěn dle architekta Aloise Čenského. Ibidem, s. 385 a 390, 386–389.*
**12** *Jaroměřská chalupa byla vybudována na základě návrhu prof. Josefa Podhajského, zpracovaného podle rázovité chalupy v Heřmanicích. Ibidem, s. 313–315, 320.*
**13** *Ibidem, s. 303, 307 a 311.*
**14** *Výstavní kostelík vznikl na základě práce architekta Eduarda Sochora. Své poznatky čerpal ze studií o dřevěných kostelech česko-moravsko-slezských a krytý můstek a další detaily vycházejí z kostelíka v Kočí u Chrudimi. Vnitřek kostelíka pocházel ze zbořeného kostelíka v Podůlšanech u Pardubic. Ibidem, s. 307 a zvláštní příloha mezi s. 306 a 307.*
**15** *Stavbu kovárny navrhnul prof. Jan Koula, kdy vycházel ze starých vesnických kováren. Navíc po levé straně z praktických důvodů nechal zbudovat zvláštní východ, aby návštěvníci mohli kovárnu plynule opouštět a netlačili se při odcházení u jednoho vchodu. Dále obvyklý byt kováře u kovárny byl přeměněn ve výstavní místnost, kde se nacházelo*

*nejen staré kovářské nářadí, ale i staré i novější výrobky kovářských mistrů. Ibidem, s. 299 a 307.*

**16** *Mlýnici nechal zbudovat architekt Eduard Sochor. Když hledal starý šindel, narazil náhodou v Hlubočepech na stavitele pana Potůčka, jenž právě boural starý mlýn, který byl převezen na výstaviště a tak pan Prokopec zde mohl opět sestavit tzv. hranici a vodní kolo. Další části mlýnice byly sesbírány z různých mlýnů na potocích, takže výstavní mlýn pocházel z původních materiálů. Např. staré došky pocházely od mlynáře pana Mencla z Uhříněvsi a mlynáře pana Kotta z Českého Brodu; ty musely být jako desky na střeše i s latěmi rozřezány a naloženy opatrně na vůz a převezeny na výstaviště tak, aby nedošlo k setření mechu. Vnitřní zařízení mlýnice bylo v naprostém pořádku a mlýnské kolo se mohlo pomocí vody otáčet; voda napuštěná do dlouhých koryt, tzv. vantrok tekla přes kolo do strouhy, odkud byla elektrickými pumpami opět přečerpávána do vantrok. Ibidem, s. 308, 309, 316 a 317.*

**17** *Opavský statek vznikl na základě práce prof. Josefa Podhajského. Ibidem, s. 292–295, 298.*

**18** *Ibidem, s. 300–302, 307.*

**19** *Pojizerský statek byl zbudován dle architekta Jana Vejrycha, který studoval pojizerské stavby v Příšovicích, Přepeřích a Dlaškův statek v Dolánkách u Turnova. Ibidem, s. 390, 392.*

**20** *Rybárnu nechal zhotovit J. Seifert pro majitele rybářského závodu v Holešovicích pana J. Vaňhu, který zde připravoval ryby na různé způsoby; podkladem pro výstavbu byla rybárna od Vltavy. Ibidem, s. 306 a 316.*

**21** *Slánská chalupa vznikla podle návrhu architekta Jana Vejrycha. Ibidem, s. 402 a 403.*

**22** *Statek z okolí Petrovic u Milevska bývá označován jako Blatský statek, i když se nejedná o stavbu z Blat, pravých blatských vesnic, a podle některých by se měla tato stavba spíše jmenovat jako*

jejich odstranění; termíny na odstranění některých budov se však dle dostupných materiálů různí – podle jednoho zdroje to bylo do čtyř týdnů od 6. listopadu 1895[34] a podle jiného zdroje to bylo do konce roku 1895.[35] Setkat se můžeme také s podmínkou, že bourání stavby mělo být provedeno do šesti týdnů od skončení výstavy, tj. od 31. října 1895.[36]

Nicméně později, ještě v roce 1895, se souběžně s tím již řešila také otázka případného zachování vlastní československé vesnice, přičemž bylo zapotřebí nakonec vyřešit i samotné budoucí uspořádání výstaviště, což mohlo do budoucna znamenat navíc zachování ještě některých dalších budov, prozatím však stále určených k bourání.[37]

Vybraní majitelé soukromých pavilonů se posléze dočkali a jejich žádosti o nebourání uvedených staveb byly vyslyšeny. Dle rozlohy, kterou jejich budovy na výstavišti zabíraly, jim byly vyměřeny jednotlivé roční poplatky na účet Zemského výboru, splatné nejpozději do 1. května za týž rok. Byli jimi následující:

Erhard Hamza, cukrář v Praze, který měl platit 10 zl. ročně. Na výstavišti nechal postavit svůj pavilon na cestě vedoucí kolem levého křídla starého průmyslového paláce (při pohledu od vchodu) dolů k hlavnímu stromořadí u fontány; a tudíž, pokud by se zde konala jakákoliv výstava, byl by dle Erharda Hamzy na frekventovaném místě a sloužil by vždy svým účelům.

Pavilon byl proveden nákladem 3000 zl. pro jeho cukrářský závod na rozloze 96,5 m$^2$. Stavba byla zbudována většinou ze dřeva, dle slov majitele velmi solidně s tím, že by měla vydržet více roků. Erhard Hamza svou žádost ještě podpořil tím, že výstavy jsou většinou pořádány v letních měsících, kdy návštěvníci v době horka vyhledávají zmrzliny a podobné občerstvující pochutiny a také chlazené nápoje.

Dodal, že NVČ bývá navštěvována především o nedělích a o svátcích a tak je i menší šance na to, aby během této výstavy vydělal tolik, aby se mu navrátily režijní náklady a náklady spojené s výstavbou vlastního pavilonu. Pokud by ale do budoucna po dobu několika let mohl i nadále provozovat svůj pavilon, mohl by vydělat tolik, aby pokryl své investice do uvedeného podniku. Neopomněl k tomu dodat, že při každé výstavě bude vždy zapotřebí zřídit cukrářství a bylo by na škodu, kdyby se tento pavilon musel nechat zbourat a pro další výstavu opět nechat postavit nový.[38]

František Titěra, majitel Akademické kavárny, Hlávkův palác, Praha č. p. 736-II, platil 50 zl. ročně. Svůj pavilon, sloužící jako kavárna, postavil pro konání NVČ. Postaven byl dle slov majitele z materiálu trvanlivého a důkladného, se zděnými základy, na což musel vynaložit značně vysoké náklady, přičemž by mohl na témže místě stát ještě delší dobu. Svůj pavilon chtěl ponechat pro další výstavy a příležitosti i po ukončení NVČ, a to za podmínek jemu kladeným. Pokud by jeho stavba měla být přece jen zbourána, požadoval lhůtu k jejímu odstranění do konce roku 1895.[39]

Dr. Julius Grégr platil 2 zl. ročně. Julius Grégr měl poblíž hradu Kokořín kiosek, kde se prodávaly během trvání NVČ *Národní listy*. Majitel měl při zřizování kiosku za to, že bude ponechán na svém místě i nadále po skončení NVČ pro další nahodilé případy.[40]

Josef Sochůrek, majitel plzeňské restaurace Týnský dvůr 6, Praha I., hradil 30 zl. ročně. Požádal, aby jeho pavilon „plzeňské hospody" zůstal stát i po skončení NVČ, u příležitosti konání dalších výstav aspoň ještě po dobu následujících dvou let. Dle jeho slov svou hostinskou živnost provozoval po Praze již řadu let. Zmíněný pavilon byl podle jeho mínění rázovitý a důkladný, avšak nepodařilo se mu pavilon prodat a navíc během konání NVČ utrpěl i finanční škodu.[41]

František Procházka, restauratér, měl vyměřeno 20 zl. ročně. V horní části výstaviště v Královské Oboře, na svahu za Národopisným palácem, nechal postavit budovu v podobě větrného mlýna, v níž po celou dobu výstavy provozoval hostinství a pivo „z lounského pivovaru J. J. vysokorodého pána p. Adolfa knížete ze Schvarzenbergu čepoval".

Dle jeho slov byla budova postavena tak důkladně a z dobrého materiálu, že mohla vzdorovat desetiletím a byla provedena ve stylu horského větrníku; podle všeobecného úsudku znalců i veřejnosti patřila k nejhezčím na výstavišti. František Procházka pokračoval slovy, že na její výstavbu i ozdobu finančními náklady nešetřil a byla by škoda, kdyby měl nyní tuto stavbu nechat zbourat a prodat za cenu starého dříví. Utrpěl by tím také značnou finanční ztrátu a dodal, že obchody na NVČ nebyly tak skvělé, aby za několik měsíců vydělal tolik, kolik jej stála vlastní výstavba větrného mlýna.

Větrný mlýn se nacházel v horní části výstaviště, kde i po skončení „Všeobecné zemské výstavy jubilejní" zůstaly stát mnohé restaurace, i když, podle Františka Procházky, nebyly tak vzhledově vyvedené jako větrný mlýn. Uvedené prostranství bylo podle Františka Procházky jaksi definitivně ustanoveno pro všechny pražské výstavní podniky v jakémkoli rozměru. Po skončení NVČ se měla obehnat plotem; podle něho minimálně horní část výstaviště, přičemž bylo možné předpokládat, že se uvedený plot přimkne k budově větrníku s tím, že ani v tomto případě nebude budova na závadu, pakliže výstaviště bude omezeno na minimální plochu, jak tomu bylo během posledních tří let před NVČ. Do budoucna měl větrník přijít také vhod při konání jakýchkoliv výstav, jako byly např. každoročně konané hospodářské výstavy, a to jak budova výstavní, tak i restaurační.[42]

Jan Klíma platil 15 zl. ročně. Majitel pavilonu v horní části výstaviště, poblíž České chalupy. Jeho pavilon pocházel z roku 1891 z konání „Všeobecné zemské výstavy jubilejní" a jeho původním majitelem byl J. K. Haupt z Mělníka, od něhož Jan Klíma tento pavilon ještě v roce 1891 odkoupil a se svolením Zemského výboru tam byl ponechán.

Nyní Jan Klíma opětovně požádal o zachování jeho pavilonu na témže místě, včetně placení z toho plynoucích ročních poplatků, „jakož i pavillon vždy v dobrém stavu udržovati, aby okolí svému na újmu – co krásy se týče – nebyl."[43]

Smíchovský akciový pivovar hradil 50 zl. ročně. Pivovar považoval dle svých slov za vlasteneckou povinnost zúčastnit se NVČ v Praze výstavbou zvláštního pavilonu s velkorestaurací pod vedením Václava Petzolda, kde bylo čepováno jejich pivo.

Pavilon se nacházel v dolní části výstaviště u západního konce velkého stromořadí; jednalo se o rozlohu 1376 m$^2$. Podmínkou bylo, že po skončení výstavy do šesti týdnů bude pavilon na náklady pivovaru zbourán a stavební plocha uvedena do původního stavu, pokud od Zemského výboru nezíská povolení k dalšímu setrvání pavilonu na místě. Pivovar požádal Zemský výbor o zachování pavilonu na onom místě a uvedl, že byl architektonicky proveden a sloužil k okrase dané části výstaviště. Náklady na jeho výstavbu včetně sklepení bez úpravy světla, vodovodu aj. činily 22 000 zl.

Správní rada akcionářského pivovaru chtěla zachovat pavilon, protože měla za to, že velký průmyslový palác bude i nadále sloužit pro realizaci dalších výstav, v rámci kterých je vždy zapotřebí restaurační zařízení a „jako jeden z největších pivovarů celého království Českého bude vždy k tomu povolán, aby důstojnou restauraci na výstavišti tomto zařizoval."

Potřebu držení restauračního zařízení na výstavišti argumentoval skutečností, že po skončení „Všeobecné zemské výstavy jubilejní" v roce 1891, akcionářský pivovar na Smíchově zboural pavilon, který postavil v horní části výstaviště nákladem 7 000 zl. Avšak jakmile byla zahájena Holubova výstava, povolil Zemský výbor hostinskému panu Kýrovi, aby postavil na výstavišti na tom samém místě pavilon nový, stojící tam dodnes, a jež byl používán i v průběhu NVČ.[44]

Všichni výše uvedení se museli osobně dostavit na Zemský výbor (popř. vyslat svého zástupce) a podpisem stvrdit svůj souhlas s podmínkami setrvání jejich staveb na pražském výstavišti po skončení NVČ.[45]

Ne všichni majitelé požadovali ponechání svých budov na výstavě. Např. měšťanský pivovar na Královských Vinohradech,

*Jihočeský statek, neboť byla pořízena od arch. A. Makovce dle vzoru z okolí Petrovic u Milevska – obytné stavení a chlévy ze statku V. Koutníka ze Lhoty Vilasovy, sýpky byly podle vzorů z Bratříkovic a některé detaily podle Žemličkova gruntu ve Lhotě Žemličkově. Ibidem, s. 310 a 312, 317 a 318.*

**23** *Chalupa z Tvrdonic u Břeclavi vznikla na základě návrhů prof. Jana Kouly a prof. Josefa Klvani. Ibidem, s. 204, 206, 213 a zvláštní přílohy mezi s. 200 a 201 a také 208 a 209.*

**24** *Valašská osada byla vybudována od M. Urbánka a D. Jurkoviče. Středisko osady tvořila chalupa půlgruntového gazdy s hospodářskými staveními; vzorem k tomu byla chalupa z Nového Hrozenkova. Ibidem, s. 105, 106, 198 a 204, 199–203, 205.*

**25** *Na realizaci Východočeského statku se spolupodíleli nejen hlinecký národopisný odbor, ale i Karel Adámek a Karel Václav Adámek. Ibidem, s. 307 a zvláštní příloha mezi s. 318–320.*

**26** *Národní archiv, Praha. Fond Zemský výbor Praha – 1874–1928. Značka ZV 1874–1928. Karton 5180, sign. XIV-2, neseřazeno. Seznam staveb, které se prováděly na NVČ v Praze r. 1895, zaslaný Výkonným výborem NVČ 1895 Zemskému výboru. Datum neuvedeno.*

**27** *Národní archiv, Praha. Fond Zemský výbor Praha – 1874–1928. Značka ZV 1874–1928. Karton 5180, sign. XIV-2, neseřazeno. Protokol sepsaný dne 13. května 1895 na výstavišti v „sadu bubenečském". Předmětem jest ohledání budov pro výstavu Národopisnou povolených a posud provedených.*

**28** *Ibidem. Ohledání budov na výstavišti se zúčastnili od Zemského výboru tajemník Leopold Mareš, který komisi také řídil, a Josef Strnad, zemský vrchní inženýr, od c. k. místodržitelství c. k. okresní komisař Jindřich Mahliny a c. k. vrchní inženýr J. Leitzer, od c. k. policejního ředitelství c. k.*

*vrchní komisař Gustav Janota – Forster, od c. k. okresního hejtmanství na Smíchově c. k. okresní hejtman Edmund Liebisch, od c. k. policejního komisařství v Holešovicích c. k. okresní komisař František Buršík, nadvelitel hasičského sboru na výstavišti Hugo Demartini, ředitel c. k. České vzájemné pojišťovny K. Gerber, kontrolor Pražské městské pojišťovny Rudolf Heřmánek, za banku Slavii inženýr Jaroslav Matouš, za Výkonný a Stavební výbor výstavy Národopisné architekt Václav [příjmení nečitelné], architekt František Schlaffer a JUDr. Václav Kopista.*

**29** *Při příležitosti návštěvy arcivévody Karla Ludvíka na NVČ v Praze byla vydána i cínová medaile o průměru 76 mm. Na lícní straně se nachází poprsí císaře Františka Josefa I. (profil) s nápisem PLESALI ČECHOVÉ L. MDCCCIXC a na rubu je vyraženo poprsí arcivévody Karla Ludvíka (třičtvrteční profil) s nápisem PLESALI ČECHOVÉ L. MDCCCVC. LUKAS, Jiří. Česká medaile 19. století. Katalog medailí. Praha: Muzeum hlavního města Prahy, Nakladatelství KANT, 2009, s. 196.*

**30** *Národní archiv, Praha. Fond Zemský výbor Praha – 1874–1928. Značka ZV 1874–1928. Karton 5181, sign. XIV-3, neseřazeno. I. výroční zasedání českého sněmu z r. 1895, tisk CLXXXII., čís. 579 sněm. Zpráva rozpočtové komise o zprávě zemského výboru ve příčině zachování Československé dědiny na výstavišti Národopisné výstavy československé ve Stromovce, s. 3.*

**31** *Ibidem, s. 5.*

**32** *Národní archiv, Praha. Fond Zemský výbor Praha – 1874–1928. Značka ZV 1874–1928. Karton 5181, sign. XIV-3, neseřazeno. Dopis z Městského úřadu v Bělohradě zaslaný Zemskému výboru koruny České v Praze, ze dne 24. ledna 1896, č. 92.*

**33** *Národní archiv, Praha. Fond Zemský výbor Praha – 1874–1928. Značka ZV 1874–1928. Karton 5180, sign. XIV-2, neseřazeno. Dopis Výkonného*

který nechal postavit na výstavišti zvláštní pavilon, požadoval v říjnu 1895, vědom si skutečnosti, že jej musí odklidit hned po skončení výstavy, zdali by bylo možné, vzhledem k již pokročilé době, jej nechat zbourat až na jaře v roce 1896.[46]

### *Žádost o zachování československé vesnice*

Výkonný výbor „Národopisné výstavy československé" podal Zemskému výboru žádost, aby československá vesnice, zřízená v dolní části pražského výstaviště, byla trvale zachována a ponechána na svém místě.

Zemský výbor k tomu svým výnosem č. 67175 ze dne 18. prosince 1895 stanovil na 27. prosince 1895 místní ohledání československé vesnice. Mělo se zjistit, zdali se bude jevit možným ponechat československou vesnici na výstavišti s tím, že se mělo přihlédnout k technickým, bezpečnostním a komunikačním důvodům a zároveň také vzhledem k účelné úpravě bubenečského sadu.

Komise na místě zjistila, že celý objekt byl obehnán dřevěným plotem vysokým 2,7 m, přičemž obešla i jednotlivé stavby. Zúčastnění neměli námitek proti tomu, aby výstavní ves na místě zůstala i nadále, avšak za podmínky, že veškeré stavby budou neustále udržovány v bezpečném a trvanlivém stavu. Dále k tomu bylo nutno zajistit požární bezpečnost celého objektu a pro případ, že by se na stávajících budovách prováděly jakékoli úpravy; mělo se tak dít za stávajících zákonných předpisů.

Za rozumný krok byla považována také skutečnost, aby se předem určilo, kdo bude budovy na výstavišti v dobrém stavu udržovat.

K uvedené otázce se vyjádřil také zástupce policejního ředitelství c. k. policejní rada Gustav Janota Foster společně se zástupcem okresního hejtmanství na Smíchově okresním hejtmanem Edmundem Liebischem, a to následovně:

„Jak z udání pánů zástupců ještě trvajícího Výkonného výboru Národopisné výst.[avy] českosl.[ovanské] vysvítá, jedná se o to, aby byla česká vesnice, tak jak jest pro Národopisné museum jen za tím účelem zachována, aby byla stálou památkou na Národ.[opisnou] v. [ystavu] č. [eskoslovanskou] a stálou součástkou Národ. [opisného] musea a mají chalupy zůstati neobydlenými a prostora, na které vystaveny jsou ohražena. Tím mohou však veřejné bezpečnosti mnohé a závažné nepříjemnosti vzejíti." Aby se uvedeným komplikacím předešlo, bylo zapotřebí ve vsi zabezpečit stálý a dostatečný dozor, zajišťovaný zvláštními hlídači, a bylo zapotřebí také upravit vlastní ohrazení objektu. Zmíněná ves byla příliš rozlehlá a jevilo se zde nutným zajistit stálý dozor s cílem předejít případnému ohrožení bezpečnosti či majetku. Policejní ředitelství k této otázce namítlo, že nemůže na sebe vzít úkol, aby zde ve dne v noci, po několik let zajišťovalo stálý dozor nad vesnicí, neboť se jednalo o soukromý majetek, přičemž její policejní síly byly „v jiných a veřejných směrech dosti zavázány". Dohled nad objektem měla tedy dodat Národopisná společnost československá anebo její právní nástupce.

Pokud se plánovalo další využívání jednotlivých chalup, ať už k propůjčování k bydlení, anebo provozování živnosti, pak se bylo nutné také postarat o jejich stavební a požární bezpečnost, hlavně co se týkalo úpravy střech, krytin, topení aj.

V případě, že by se výše uvedeným výtkám vyhovělo, nemělo by policejní ředitelství a ani okresní hejtmanství námitek proti udržení zmíněné vsi jakožto výstavního objektu, spadajícího pod Národopisné museum československé.[47]

### Kontrola technického stavu československé vesnice před jejím odevzdáním

Při prohlídce československé vesnice bylo zjištěno, že střechy chalup byly vesměs promokavé (jednalo se totiž o prozatímní stavby určené pouze na dobu výstavy, přičemž k původnímu účelu plně postačovaly). Pokud by šindelové střechy měly být úplně nepromokavé, musely by se přeložit a většinu šindele obnovit, což by vyžadovalo velké finanční náklady.

Na uvedenou rekonstrukci by dotace od Sněmu, určená na údržbu budov, nestačila. Dále se z protokolu dovídáme, že „z této [dotace] lze udržovat budovy pouze asi v takovém stavu, v jakém se nyní nalézají a nelze tudíž vzíti zodpovědnost za škodu způsobenou na vnitřním zařízení zatékáním, jež se za těchto okolností jeví nezbytným. Rozumí se samo sebou, že následkem zatékání podléhati budou tyto budovy i rychleji zkáze."

Následně uvádím nedostatky, kterých nebylo málo, na jednotlivých budovách v československé vesnici, zjištěné při jejich komisionální prohlídce:

Břeclavská chalupa – Na některých místech byla nutná oprava voskové krytiny. Kolem komínu bylo zapotřebí z bezpečnostních důvodů zřídit šindelovou krytinu o šířce 0,5 m z každé strany. V části Břeclavské chalupy byl také zřízen byt pro prvního hlídače.

Horácký statek – Došková krytina na severní straně a šindelová krytina na některých místech potřebovaly opravit. U jedněch dveří chyběl zámek.

Hanácký grunt – Došková krytina byla na některých místech pocuchána a byla nutná její oprava.

Opavský statek – Šindelová krytina místy promokala.

Lašsko-Těšínská chalupa – Šindelová krytina byla chatrná.

Oravská chalupa – Šindelová krytina byla chatrná.

Kovárna – Šindelová krytina byla chatrná.

Kopanice – Došková krytina byla ve špatném stavu.

Čičmanské gazdovství – Šindelová krytina byla děravá.

Mlýn – Omítka byla na mnoha místech otlučená a opadaná. Krytina byla ze starých chatrných došků a šindelů a z vnější strany byla ve špatném stavu. Z vnitřní strany nebyl stav střechy posouzen, protože na půdu nebyl přístup.

Jihočeský statek – V obývací budově byla u tří stran komínů šindelová krytina; z bezpečnostních důvodů bylo nutné, aby také u čtvrté, horní strany, byla zřízena šindelová krytina místo chatrných došků. Půda na sýpku nebyla přístupná, avšak zvenčí bylo vidět, že šindelová krytina byla na různých místech děravá.

Jaroměřská chalupa – Došková a šindelová krytina byla místy chatrná.

Kostel – Střecha a stěny kostela byly pobity starým šindelem, kvůli čemuž tato krytina byla na mnoha místech již děravá.

Statek z východních Čech – Šindelová krytina na statku byla v nejhorším technickém stavu ze všech, takže i při malém dešti dovnitř zatékalo; tato krytina se měla přeložit. Imitace klenby nebyla na horní straně krytá a její omítka na dolní straně kvůli tomu opadávala. Omítka na imitaci klenby v lednici byla na některých místech otlučená, na jiných místech vypouklá a pokrytá plísní. Podezdívka u plotu stodoly jakož i podlahy z hlíny byly vydrobené.

Chodský statek – Šindelová krytina byla děravá, záhrobeň poškozená a u stodoly chyběla dvířka. Zároveň se v protokolu píše, že v části Chodského statku byl zřízen byt pro druhého hlídače.

Turnovský statek – Půda sýpky byla nepřístupná, a tak nebylo možné zjistit stav krytiny. Ve zdi mezi kuchyní a světnicí byla trhlina procházející skrze celou zeď. Došková krytina byla dost zachovalá, ale šindelová část střechy byla chatrná.[48]

Z výše uvedeného vyplývá, že střechy byly promokavé, ale na prozatímní stavby na dobu výstavy byly dostačující. Kdyby šindelová krytina měla být zcela nepromokavá, musely by se šindele přeložit a z větší části obnovit, což by vyžadovalo velké finanční výdaje. Na takovou rekonstrukci roční dotace od Zemského sněmu, určená na údržbu výstaviště, nepostačovala. Z uvedené dotace bylo možno udržovat budovy pouze v takovém stavu, v jakém se nyní nacházely, a tudíž nebylo možné vzít na sebe zodpovědnost za škody způsobené zatékáním na vnitřních prostorách budov. Všem bylo jasné, že dalším zatékáním budou budovy podléhat zkáze rychleji.[49]

### *Podmínky pro další zachování československé vesnice*

Technické oddělení pro stavby pozemní, silniční a mostní Zemského výboru

*výboru Národopisné výstavy československé v Praze 1895 zaslaný Zemskému výboru království Českého v Praze ze dne 20. listopadu 1895.*

**34** *Národní archiv, Praha. Fond Zemský výbor Praha – 1874–1928. Značka ZV 1874–1928. Karton 5180, sign. XIV-2, neseřazeno. Dopis Stavebního výboru NVČ zaslaný soukromým majitelům pavilonů, ve kterém je informoval, že je již nevyhnutelné, aby je do 4. týdnů úplně odklidili. K tomu bylo doplněno, aby se s odklízením započalo ihned. Pokud by uvedené stavby do stanoveného termínu nebyly odklizeny, musel by tak učinit Stavební výbor NVČ na náklady jejich majitelů. Kolkovaný dopis (15 kr.) Stavebního výboru NVČ rozesílaný majitelům pavilonů na pražském výstavišti ze dne 4. listopadu 1895.*

**35** *Národní archiv, Praha. Fond Zemský výbor Praha – 1874–1928. Značka ZV 1874–1928. Karton 5181, sign. XIV-2, neseřazeno. Protokol z komisionální prohlídky budov československé vesnice sepsaný dne 27. prosince 1895 na výstavišti ve Stromovce. Poznámkový aparát Zemského výboru království Českého k uvedenému protokolu.*

**36** *Národní archiv, Praha. Fond Zemský výbor Praha – 1874–1928. Značka ZV 1874–1928. Karton 5180, sign. XIV-2, neseřazeno. Kolkovaná žádost (50 kr.) Akcionářského pivovaru na Smíchově zaslaná Zemskému výboru království Českého v Praze, ze dne 18. října 1895.*

**37** *Národní archiv, Praha. Fond Zemský výbor Praha – 1874–1928. Značka ZV 1874–1928. Karton 5180, sign. XIV-2, neseřazeno. Protokol z komisionální prohlídky budov československé vesnice sepsaný dne 27. prosince 1895 na výstavišti ve Stromovce. Poznámkový aparát Zemského výboru království Českého k uvedenému protokolu.*

**38** *Národní archiv, Praha. Fond Zemský výbor Praha – 1874–1928. Značka ZV 1874–1928. Karton 5180, sign. XIV-2, neseřazeno. Kolkovaná žádost (2 × 50 kr.) Erharda Hamzy zaslaná*

*Zemskému výboru království Českého v Praze, ze dne 3. srpna 1895.*

**39** *Národní archiv, Praha. Fond Zemský výbor Praha – 1874–1928. Značka ZV 1874–1928. Karton 5180, sign. XIV-2, neseřazeno. Kolkovaná žádost (50 kr.) Františka Titěry zaslaná Zemskému výboru království Českého v Praze, ze dne 10. října 1895.*

**40** *Národní archiv, Praha. Fond Zemský výbor Praha – 1874–1928. Značka ZV 1874–1928. Karton 5180, sign. XIV-2, neseřazeno. Kolkovaná žádost (50 kr.) Julia Grégra adresovaná Zemskému výboru království Českého v Praze, aby jeho kiosek mohl být zachován na výstavišti i nadále. Žádost byla sepsána poté, co Julius Grégr obdržel dne 4. listopadu 1895 výzvu od Stavebního výboru NVČ, aby do 4 týdnů uvedenou stavbu odstranil.*

**41** *Národní archiv, Praha. Fond Zemský výbor Praha – 1874–1928. Značka ZV 1874–1928. Karton 5180, sign. XIV-2, neseřazeno. Kolkovaná žádost (2 × 25 kr.) Josefa Sochůrka zaslaná Zemskému výboru království Českého v Praze, ze dne 23. září 1895.*

**42** *Národní archiv, Praha. Fond Zemský výbor Praha – 1874–1928. Značka ZV 1874–1928. Karton 5180, sign. XIV-2, neseřazeno. Kolkovaná žádost (2 × 50 kr.) Františka Procházky zaslaná Zemskému výboru království Českého v Praze, ze dne 4. října 1895.*

**43** *Národní archiv, Praha. Fond Zemský výbor Praha – 1874–1928. Značka ZV 1874–1928. Karton 5180, sign. XIV-2, neseřazeno. Kolkovaná žádost (50 kr.) Jana Klímy zaslaná Zemskému výboru království Českého v Praze, ze dne 12. září 1895.*

**44** *Národní archiv, Praha. Fond Zemský výbor Praha – 1874–1928. Značka ZV 1874–1928. Karton 5180, sign. XIV-2, neseřazeno. Kolkovaná žádost (50 kr.) Akcionářského pivovaru na Smíchově zaslaná Zemskému výboru království Českého v Praze, ze dne 18. října 1895.*

**45** *Národní archiv, Praha. Fond Zemský výbor Praha –*

k možnosti dalšího zachování československé vesnice a Valašské dědiny na výstavišti v Bubenečských sadech,[50] vzneslo následující tři podmínky, přičemž mělo také určit výši ročních nákladů spojených s jejich případnou údržbou.

1. Pokud budovy budou řádně udržovány a hlídány ve dne i v noci zvláštními dozorci.

2. Jestliže bude zřízen v rámci protipožárního opatření vodovod s dostatečným počtem hydrantů (stávající vodovod se měl uložit do hloubky 1,7 m). Zmíněný vodovod by byl vlastně odbočkou vodovodu, který zde byl zřízen v roce 1892 zemským nákladem pro výstavní budovy převzaté do zemské správy. Vodovodní odbočka měla být opatřena vodoměrem a mělo se zjistit, kdo ponese náklady za spotřebovanou vodu, např. na kropení.

3. Měl se zakoupit dvoukolový naviják s hadicemi, asi 200 m dlouhými, a dva kompletní hydrantové nástavce. Mimo to se měl zřídit také požární automat. Uvedené předměty se původně měly uložit do některé z budov, jež by byla k tomu účelu řádně označena. Navíc měl být o této skutečnosti vyrozuměn také minimálně hasičský sbor v Holešovicích.

Vlastní roční náklady na trvalou roční údržbu budov byly odhadovány na 1160 zl. (970 zl. za československou vesnici a 190 zl. za Valašskou dědinu).

V uvedené částce 1160 zl. nebyly započítány náklady na:

- okamžité nutné opravy budov,[51]
- zřízení vodovodu[52] a výše uvedených protipožárních položek,
- úpravu chalup k bydlení pro dozorce,[53]
- přeložení plotu na severní straně u cesty pro jezdce,
- ohrazení plotem stejně vysokým (2,7 m) jak československé vesnice, tak i Valašské dědiny.

Pokud by přece jen československá vesnice a Valašská dědina měly být převzaty do zemské správy, doporučovalo se, aby byly nejdříve řádně provedeny požadované opravy a až poté, „za přítomnosti zemského technika přísně kolaudovány".[54]

### *Československá vesnice bude zachráněna. Ale na jak dlouho?*

Ještě v polovině ledna 1896 Výkonný výbor NVČ informoval Zemský výbor, že budovy na výstavišti, které se ještě měly zbourat, se odstraní snadno, neboť byly lehké, postavené ze dřeva a půda po jejich odstranění se také měla snadno upravit do původního stavu. Budovy moderního průmyslu, „stará rychta" a další se již bouraly.

V otázce zachování československé vesnice sdělil, že „o dědině československé a valašské usedlosti není pak pochyby, že při přízni, které se těší myšlenka je zachovati, vskutku se zachovají a nebude tudíž třeba je bourati a onu část výstaviště ve starý stav uváděti."[55]

O necelé dva týdny později se již situace změnila, a Výkonný výbor NVČ obdržel od Zemského výboru povzbudivou zprávu o zachování československé vesnice, i když s několika podmínkami.

Výkonný výbor NVČ přijal ke konci ledna 1896[56] „s upřímnými díky na vědomí příznivé stanovisko, které veleslavný zemský výbor Království Českého k jeho uctivé žádosti za zachování československé dědiny v Královské Oboře Bubenečské zaujal a usnesl se zároveň ve schůzi dne 24. t. m. konané přijmout veškeré podmínky v nad uvedeném přípisu v odst. 1. až 3. stanovené, pod kterými veleslavný zemský výbor jest ochoten ponechání Valašské dědiny a československé vesnice slavnému zemskému sněmu navrhnouti."[57]

K tomu Výkonný výbor NVČ ještě uvedl následující dva požadavky:

1. aby mu bylo vyhrazeno právo uvnitř vesnických stavení i jejich nádvoří umístit národopisná zařízení, jež by zůstala majetkem a součástí Národopisného muzea,

2. aby mu byla vyhrazena přednost nabídky pro případ, že by Zemský výbor na kratší či delší dobu hodlal československou vesnici či její jednotlivá stavení pronajmout.[58]

Národopisná společnost československá oznámila dne 4. února 1896 Zemskému výboru, že přistupuje ve

všem k podmínkám, za kterých je Výkonný výbor NVČ ochoten „přenechati Československou výstavní dědinu spolu s Valašskou usedlostí v majetek c. a k. dvorního eráru veleslavného zemského výboru.“[59]

Ze strany Výkonného výboru NVČ, dle jeho slov, byly podmínky k úspěšnému předání výstavní vesnice Zemskému výboru do jeho správy splněny počátkem června 1896 s tím, že se již jednalo pouze o vlastní zřízení plánovaného vodovodu, na jehož realizaci už byly vyčleněny finanční prostředky.

K dalšímu osudu zbylých předmětů vystavených na NVČ následnému plánovanému využití československé vesnice se dovídáme:

„K tomu dovolujeme si prositi, aby vzhledem k tomu, že dle usnesení Společnosť Československá má přednost při pronajmutí jejím, bylo Národopisné Společnosti Československé povoleno, by z výstavy zbylé předměty nyní Národopisnému Museu Československému náležející byly ve vesnici umístěny, a aby členové rady musejní a personal její na zvláštní vstupenky byl připuštěn do vesnice a mohl tam pracovati.“[60]

Nicméně ve skutečnosti ještě počátkem června 1896, jak tvrdil Výkonný výbor NVČ, nebylo vše zcela v pořádku (s výjimkou zřízení vodovodu). Z protokolu sepsaného dne 11. června 1896 ve Stromovce se k této problematice navíc dovídáme, že nedostatky byly následující, a to:

Zřízení, resp. úprava vodovodu na výstavišti ještě nebyla zrealizována – nebyl naviják ani hydrantové nástavce a ani požární automat; k tomu Výkonný výbor NVČ sdělil, že má slib od obce Pražské, že této věci bude vyhověno. Co se týkalo úpravy bytu pro hlídače v Břeclavské chalupě, byl pro jednoho hlídače shledán přiměřeným až na to, že bylo zapotřebí ještě kolem komínu vyměnit doškovou krytinu za šindelovou. Byt pro druhého hlídače v Chodském statku také vyhovoval, s jednou podmínkou, a to, že potřeboval přebílit. V Jihočeském statku se naproti tomu stále ještě nacházel byt hlídače NVČ, který nebyl doposud vyklizen; k tomu bylo oznámeno, že hlídač již dostal výpověď a 13. června bude byt uvolněn. A dále v Jaroměřském statku a Turnovském statku byly vnitřní prostory stále upraveny jako kanceláře.

Přísedící za Zemský výbor sdělil, že pokud by měl československou vesnici v uvedený den, tj. 11. června převzít, tak pouze s tou podmínkou, že Výkonný výbor NVČ dodatečně vyhoví všemu, co doposud ještě nebylo splněno, a to do 14 dnů.[61]

### *Příklad využívání československé vesnice*

Jako příklad můžeme uvést již rok 1896, kdy Výkonný výbor NVČ žádal Zemský výbor o svolení zde ve dnech svato-Janských 16. a 17. května pořádat pouť. Výkonný výbor byl přesvědčen, že Pražané a venkované hojně navštíví hospodářskou výstavu a při této příležitosti budou chtít vidět i výstavní dědinu, přičemž by těžce nesli, pokud by nebyla zpřístupněna, kdyby „měla býti dědina mrtva a kontrastovala by loňským dním slavnostním.“ V plánu bylo vesnici oživit tím, že by na návsi bylo několik perníkářů s boudami, jeden až dva kolotoče, jedno loutkové divadlo, jedno divadélko se cvičenými králíky, prodavači písniček a dva až tři bufety s výčepem piva či vína, popřípadě by se hrála nějaká komedie a hrála by zde také dvojí hudba. O bezpečnost návštěvníků mělo být také postaráno.

Dne 18. května se pak mělo také vše co nejrychleji uklidit, protože poté si již Výkonný výbor NVČ přál co nejdříve předat československou vesnici Zemskému výboru.[62]

### *Přetahovaná o úhradu pronájmu československé vesnice*

Prostory československé vesnice byly Národopisnou společností československou průběžně využívány.[63] Např. dne 7. února 1898 v jubilejní rok panování rakouského císaře Františka Josefa I.,

*1874–1928. Značka ZV 1874–1928. Karton 5180, sign. XIV-2, neseřazeno. Protokol sepsaný dne 28. února 1896 při Zemském výboru království Českého v Praze, na základě výnosu Zemského výboru z 30. ledna 1896, č. 57136, kdy majitelům některých pavilonů povolil na výstavišti jejich zachování za podmínek, že budou muset platit roční poplatky.*

**46** *Národní archiv, Praha. Fond Zemský výbor Praha – 1874–1928. Značka ZV 1874–1928. Karton 5180, sign. XIV-2, neseřazeno. Kolkovaná žádost (50 kr.) Měšťanského pivovaru na Královských Vinohradech, zaslaná Zemskému výboru království Českého v Praze, ze dne 14. října 1895.*

**47** *Národní archiv, Praha. Fond Zemský výbor Praha – 1874–1928. Značka ZV 1874–1928. Karton 5180, sign. XIV-2, neseřazeno. Protokol z komisionální prohlídky budov československé vesnice sepsaný dne 27. prosince 1895 na výstavišti ve Stromovce. Sešli se zde zástupci Zemského výboru – přísedící Zemského výboru prof. Dr. Jiří Pražák, sekretář Zemského výboru Dr. Antonín Dokupil, zemský inženýr Josef Strnad, zemský zahradník Karel Rozínek; místodržitelství – okresní hejtman Jan Filip a vrchní inženýr Jan Leitzer; policejního ředitelství – policejní rada Gustav Janota Forster; okresního hejtmanství na Smíchově – okresní hejtman Edmund Liebisch; Výkonného výboru Národopisné výstavy československé – místopředseda prof. Dr. Otokar Hostinský, místopředseda František Adolf Šubert, člen výboru architekt František Šlafer, jednatel Výkonného výboru Dr. Emanuel Kovář.*

**48** *Národní archiv, Praha. Fond Zemský výbor Praha – 1874–1928. Značka ZV 1874–1928. Karton 5180, sign. XIV-2, neseřazeno. Protokol z komisionální prohlídky budov československé vesnice sepsaný dne 27. prosince 1895 na výstavišti ve Stromovce. Příloha k uvedenému protokolu, kterou zpracoval zemský inženýr Josef*

*Strnad, jenž se komisionální prohlídky účastnil za Zemský výbor.*

**49** *Ibidem.*

**50** *Pokud by nebylo schváleno další zachování československé vesnice a Valašské dědiny na pražském výstavišti, musel by Výkonný výbor NVČ na základě dříve dohodnutých podmínek uvést výstaviště do původního stavu do konce března 1896, tzn. všechny budovy určené pro NVČ zbourat a odvézt i všechny vystavené předměty. Národní archiv, Praha. Fond Zemský výbor Praha – 1874–1928. Značka ZV 1874–1928. Karton 5181, sign. XIV-3, neseřazeno. Dopis z Technického oddělení pro stavby pozemní, silniční a mostní Zemského výboru zaslaný pro Zemský výbor zde dne 5. ledna 1896 (přípis k dopisu č. 73913 ze dne 28. prosince 1895).*

**51** *K opravám budov patřila také oprava lepenkových krytin na výstavních budovách, které provedl lepenkář František Podrazil z Prokopovy ul. č. 97, Praha VII. Za jeho práci bylo vyplaceno 353 zl. 86 kr. Národní archiv, Praha. Fond Zemský výbor Praha – 1874–1928. Značka ZV 1874–1928. Karton 5181, sign. XIV-3, neseřazeno. Přípis Královské české zemské účtárny č. 9663/I 1743, ze dne 15. dubna 1896.*

**52** *Sbor obecních starších královského hlavního města Prahy na schůzi dne 1. června 1896 povolil, aby obec Pražská provedla snížení vodovodu v československé dědině rozpočtovým nákladem ve výši 1114 zl. 57 kr. na vrub účtu obecních důchodů. Výše stočného měla být účtována stejně jako ostatním odběratelům v Praze, a to 6,5 kr. za 1m3, přičemž náklady spojené s údržbou vodovodu byly předmětem ještě dalšího jednání. V případě konání různých akcí na výstavišti, kdy Zemský výbor výstaviště k dotyčným účelům propůjčoval, byli jednotliví vystavovatelé či podnikatelé povinni mít nainstalovány pro své objekty na svých vodovodních odbočkách zvláštní vodoměry, čímž se kontrolovala jejich přesná spotřeba vody.*

vládnoucího od roku 1848, ji povolil zapůjčit Zemský výbor pro pořádání národopisných slavností při příležitosti konání výstavy architektury a inženýrství. Vesnice měla být převzata dnem 1. dubna 1898.[64] K tomu se měla také ustanovit komise ze zástupců Zemského výboru a Národopisné společnosti československé, aby posoudila stav vesnice, v jakém měla být později navrácena. V souvislosti s tím vyvstaly také požadavky na pojištění budov, jejich dozor a následné odstranění případných nových staveb, které by v průběhu pronájmu ve vesnici byly zbudovány.[65]

Národopisná společnost československá požádala Zemský výbor, aby jí výstavní vesnice byla propůjčena bezplatně anebo jen za malé uznávací nájemné. Zároveň zaslali požadavek „k slavnému c. a k. zámeckému hejtmanství v Praze jakožto zástupci nejvyššího c. a k. dvorního eráru“, aby mohlo být na výstavě vybíráno vstupné do výstavní vesnice, neboť to bylo zapotřebí ke krytí výloh spojených s výstavou ve vesnici a s tím souvisejícími národopisnými slavnostmi.[66]

Národopisná společnost československá zapůjčila československou vesnici na dobu výstavy Výkonnému výboru výstavy architektury a inženýrství, který se zavázal vesnici po skončení výstavy odevzdat v řádném stavu a k tomu ještě zaplatit Zemskému výboru příspěvek ve výši 755 zl. 50 kr. nutných k údržbě budov, k čemuž se také písemně zavázal. Po skončení výstavy však výstavní výbor výstavy architektury a inženýrství uvedenou částku nezaplatil a požádal Zemský výbor království Českého, aby sumu nemusel zaplatit v hotovosti ihned, ale aby mu byla stržena z druhé poloviny zemské subvence, povolené výstavě architektury a inženýrství. Ke kladnému vyřízení uvedené žádosti se připojila i Národopisná společnost československá.[67]

Výše uvedená komunikace ohledně úhrady poplatku za pronájem československé vesnice včetně jejího navrácení začala probíhat až poté, co Národopisná společnost československá byla dne 5. listopadu 1898 vyzvána Zemským výborem, aby co nejdříve odevzdal československou vesnici, která jí byla propůjčena na období od 1. dubna do 31. října za poplatek 755 zl. 50 kr.[68]

### *Počátky zkázy československé vesnice*

Československá vesnice sloužila svému účelu ještě několik let po skončení NVČ v Praze.

Avšak postupem času se objevily problémy, které bylo nutné řešit, pokud měla být československá vesnice i nadále zachována.

V říjnu 1899 informovala Rada Národopisného Musea Československého, že na několika schůzích projednávala stav československé vesnice. Podle jejích slov, jak již bylo uvedeno výše, se československá vesnice těšila v zahraničí nejlepší pověsti, byla studována zahraničními odborníky, byla napodobována na různých výstavách a neměla doposud, co se týkalo její rozsáhlosti a celistvosti, nikde jinde soupeře, kdy výjimkou nebyl ani slavný švédský Skanzen, kterýžto ale na druhou stranu československou vesnici předčil v jiných směrech. Československá vesnice byla originálním a vzácným doplněním národopisných sbírek v pražských muzeích.

Z uvedených důvodů bylo zapotřebí, aby československá vesnice byla i nadále zachována, pokud možno co nejdéle, a bylo zapotřebí ji ochránit před hrozící zkázou, kterou představovala dřevitá houba. Tou dobou sice již Zemský výbor podniknul kroky k ochranným opatřením proti dřevité houbě (nechal zjistit, kde všude se již dřevitá houba objevila a z největší části, pokud byla vidět, byla již odstraněna; a dále nakažená místa, jestli k nim byl přístup, byla ošetřena konzervačním prostředkem), ale bylo zapotřebí v tomto směru stále ještě pokračovat a zamezit dalšímu šíření oné nákazy a chránit budovy před každým zničením.

Rada Národopisného Musea Československého ustavila znaleckou komisi, jejímž úkolem bylo prozkoumat

nedostatky všech budov v československé vesnici a následně podat návrhy, „jaká opatření by se měla učiniti na záchranu vesnice“.[69]

Ničivé dřevité houbě bylo zapotřebí věnovat stálou pozornost, protože již zachvátila velkou část dřevěných částí budov, včetně největšího skvostu celé dědiny, dřevěného kostelíka. Ze šetření znalecké komise nám dále vyplývá, že v mlýnici bylo mnoho dřevité houby, v Břeclavské chalupě bylo hodně vlhka a dřevitá houba se nacházela v „parádní jizbě“ v imitovaných zelených kamnech, tato houba se dále nacházela v Hanáckém gruntě, v Lašsko-Těšínské chalupě i na Opavském statku, kde dřevitá houba byla v trámech pod síní v takovém rozsahu, že bylo nebezpečné tam vůbec vcházet. Na statku z východních Čech zasáhla dřevitá houba spodní tři trámy ve zdi mezi síní a světnicí. Chodský statek v této části zprávy nebyl ještě konkrétně zmíněn.

Všeobecně bylo zapotřebí všude opravit krytinu střech, jež se nacházely ve velmi špatném stavu, a to pokud možno co nejdříve, nejpozději však do nadcházející zimy. Dále bylo nutné kvůli svodu vody ze střech nainstalovat dlabané žlaby, pakliže bylo zapotřebí (zejména na kostele).

Pokud statky neměly řádné, na dobrém základu založené podezdívky a stály na dřevěných jehlách, bylo potřeba v rozích budov a mimo to od místa k místu v určité vzdálenosti tyto jehly vyjmout a nahradit je podezdívkami z cihel anebo kamene a malty aspoň 1 m do hloubky, aby se tak zajistila další existence budov a zamezilo se šíření nebezpečné dřevité houby. K tomu bylo ještě potřeba náležitým způsobem upravit všechny přízemní podlahy.

Další pravidelná údržba československé vesnice se měla někomu zadat za určitý roční poplatek, přičemž výše poplatku a ani možný správce vesnice nebyly zmíněny. Při opravách se měl ale nadále zachovat národopisný ráz vesnice, přičemž k tomu bylo třeba určit ještě povolaného znalce, jenž by nad opravami udržoval vrchní dozor.[70]

Dne 30. listopadu 1899 proběhlo v československé vesnici další komisionální ohledání budov. Dřevité houby se nacházely jak v Chodském statku, tak i Jihočeském statku a dalších budovách.

V Oravské chalupě byly dřevitou houbou podlahy zcela zničené, byly vytrhány a spáleny a dřevěné stěny bez podezdívky v jedné světnici byly podchyceny pilířky. I když zde kvůli ventilaci byly vysazeny dveře a okna, byla budova touto houbou zcela prolezlá.

Z protokolu se dále dovídáme, že se v československé vesnici dřevitá houba nacházela již předešlé léto (r. 1898), a to v kostele a dalších přístupných budovách. Viditelná dřevitá houba byla odstraněna a nakažená místa nakonzervována. Přesto se dřevitá houba opět objevila na několika místech nejen v kostele. Dřevitá houba se nacházela i v Turnovském statku a statku východních Čech, kde byly uloženy předměty patřící Národopisnému museu československému. Šíření dřevité houby v těchto budovách podporoval fakt, že byly uzavřené a nevětraly se.

Všechny budovy na výstavišti byly stavěny s tím, že budou sloužit pouze potřebám a na dobu trvání NVČ. Zároveň se nacházely v záplavové oblasti a k jejich zhotovení byl použit nekvalitní materiál, který by se při realizaci normálních staveb nemohl používat (dříví bylo kácené v nesprávný čas a nebylo vyschlé, řezané šindele byly mokré, slaměné došky byly slabé a nedostatečně k sobě přiléhaly), mnohé budovy stály buď na nízkých podezdívkách, anebo na dřevěných, již shnilých jehlách, v materiálu používaném k násypům se nacházely organické hnijící látky, podporující vznik dřevité houby, a další.

Komise měla za to, že uvedené budovy jsou v neudržitelném stavu a pokud by se měly do budoucna zachovat, bylo zapotřebí je obnovit a musely by se opatřit řádnými podezdívkami, což by doprovázely velké finanční náklady.[71]

### *První krok ke zrušení československé vesnice*

Sněm království Českého rozhodnul, aby československá vesnice byla Zemským

*Národní archiv, Praha. Fond Zemský výbor Praha – 1874–1928. Značka ZV 1874–1928. Karton 5181, sign. XIV-3, neseřazeno. Opis dopisu Rady královského hlavního města Prahy, ze dne 3. června 1896. Národní archiv, Praha. Fond Zemský výbor Praha – 1874–1928. Značka ZV 1874–1928. Karton 5181, sign. XIV-3, neseřazeno. Dopis starosty královského hlavního města Prahy, zaslaný Zemskému výboru království Českého v Praze, ze dne 1. února 1898.*

**53** *Původně se předpokládalo, že ubytování pro noční hlídače bude zřízeno v Jihočeském statku a ve výminku Horáckého statku. Nakonec však noční hlídači byli ubytováni v Břeclavské chalupě a v Chodském statku. Národní archiv, Praha. Fond Zemský výbor Praha – 1874–1928. Značka ZV 1874–1928. Karton 5181, sign. XIV-3, neseřazeno. I. výroční zasedání českého sněmu z r. 1895, tisk CLXXXII., čís. 579 sněm. Zpráva rozpočtové komise o zprávě zemského výboru ve příčině zachování Československé dědiny na výstavišti Národopisné výstavy československé ve Stromovce, s. 6. Národní archiv, Praha. Fond Zemský výbor Praha – 1874–1928. Značka ZV 1874–1928. Karton 5180, sign. XIV-2, neseřazeno. Protokol z komisionální prohlídky budov československé vesnice sepsaný dne 27. prosince 1895 na výstavišti ve Stromovce. Příloha k uvedenému protokolu, kterou zpracoval zemský inženýr Josef Strnad, jenž se komisionální prohlídky účastnil za Zemský výbor.*

**54** *Národní archiv, Praha. Fond Zemský výbor Praha – 1874–1928. Značka ZV 1874–1928. Karton 5181, sign. XIV-3, neseřazeno. Dopis z Technického oddělení pro stavby pozemní, silniční a mostní Zemského výboru zaslaný pro Zemský výbor zde dne 5. ledna 1896 (přípis k dopisu č. 73913 ze dne 28. prosince 1895). Národní archiv, Praha. Fond Zemský výbor Praha – 1874–1928. Značka ZV 1874–1928. Karton 5181. Protokol z komisionální*

*prohlídky budov československé vesnice sepsaný dne 27. prosince 1895 na výstavišti ve Stromovce. Příloha k uvedenému protokolu, kterou zpracoval zemský inženýr Josef Strnad, jenž se komisionální prohlídky účastnil za Zemský výbor.*

**55** *Národní archiv, Praha. Fond Zemský výbor Praha – 1874–1928. Značka ZV 1874–1928. Karton 5180, sign. XIV-2, neseřazeno. Dopis Výkonného výboru Národopisné výstavy československé v Praze 1895 zaslaný Zemskému výboru království Českého v Praze, ze dne 17. ledna 1896.*

**56** *Výkonný výbor NVČ vyvíjel pro obyvatele své aktivity na pražském výstavišti i v zimě, kdy např. 10. ledna 1896 požádal Radu královského hlavního města Prahy, aby mohl brát z vodovodu v Královské Oboře po dobu zimy vodu na kluziště na návsi na výstavišti. Výkonnému výboru NVČ bylo vyhověno s výhradou, že svůj souhlas musí dát také Zemský výbor, jakožto správce Královské Obory. Národní archiv, Praha. Fond Zemský výbor Praha – 1874–1928. Značka ZV 1874–1928. Karton 5180, sign. XIV-2, neseřazeno. Dopis Rady královského hlavního města Prahy, zaslaný Zemskému výboru království Českého v Praze, ze dne 10. ledna 1896, č. j. 4967.*

**57** *Národní archiv, Praha. Fond Zemský výbor Praha – 1874–1928. Značka ZV 1874–1928. Karton 5181, sign XIV-3, neseřazeno. Dopis Výkonného výboru NVČ v Praze 1895, zaslaný Zemskému výboru Království Českého ze dne 25. ledna 1896.*

**58** *Národní archiv, Praha. Fond Zemský výbor Praha – 1874–1928. Značka ZV 1874–1928. Karton 5181, sign XIV-3, neseřazeno. Dopis Výkonného výboru NVČ v Praze 1895, zaslaný Zemskému výboru Království Českého ze dne 25. ledna 1896.*

**59** *Národní archiv, Praha. Fond Zemský výbor Praha – 1874–1928. Značka ZV 1874–1928. Karton 5180, sign. XIV-2, neseřazeno. Dopis Národopisné*

výborem od počátku pojištěna proti požáru u Pražské městské pojišťovny. Ale Zemský výbor se na svém zasedání dne 14. listopadu 1900 rozhodnul, že uvedené pojištění bude počátkem roku 1901 zrušeno.

Na základě uvedené skutečnosti Rada Národopisného musea československého a Národopisná společnost československá v Praze nepochybovaly o tom, že se zde jedná o první krok vedoucí již ke zrušení československé vesnice. Nato obě instituce vyzvaly Sněm království Českého, aby uložil Zemskému výboru, aby československou vesnici nadále pojišťoval a pečoval o její údržbu v náležitém stavu. Nicméně zároveň se počítalo i s opačnou variantou, pokud by uvedená snaha přišla vniveč. Sněm království Českého byl pro tento případ požádán, aby vzal v úvahu skutečnost, že československá vesnice byla součástí Národopisného muzea československého a bylo zapotřebí ji nahradit opět skutečnými lidovými stavbami a interiéry a zachovat ji jako skupinu typických lidových staveb aspoň ve zmenšeném měřítku. Zároveň s tím byl sněm požádán, zdali by každoroční částka, určená na údržbu československé vesnice, mohla být nově, v případě jejího zrušení, poukazována do stavebního fondu Národopisného muzea československého.[72]

I přes skutečnost, že se již postupně schylovalo ke zrušení československé vesnice, byly snahy ze strany Rady Národopisného musea československého a Národopisné společnosti československé[73] v Praze tento národopisný komplex stále ještě využít k získání dodatečných finančních zdrojů, nutných pro jejich další činnost, a vydávání časopisu *Národopisný Sborník*.

Zemský výbor byl vyrozuměn, zdali by souhlasil v období 11. až 28. května, 25. června až 2. července a od 26. do 30. září 1901 s propůjčením československé vesnice, aby zde mohly být ještě pořádány slavnosti a další akce. Vstupné bylo stanoveno ve výši 20 hal. Zemský výbor byl také požádán, zdali by její pronájem mohl být bezplatný, aby se tak docílilo co největšího finančního zisku a tím i celkového prospěchu z příslušných akcí.[74]

Žádost, aby Zemský výbor i nadále platil pojištění československé vesnice proti ohni a pečoval i nadále o její udržování v náležitém stavu, byla přípisem zde dne 21. ledna 1901 zamítnuta.

Důvodem byly již výše uvedené okolnosti – československá vesnice se nacházela v povodňové oblasti. I jinak se její poloha stejně nacházela ve vlhkém prostředí, na vlhké půdě, která ovlivňovala dřevěné části budov, přičemž zde v r. 1899 Zemský výbor zjistil výskyt dřevité houby. Jak již bylo zmíněno, většina statků byla postavena zcela provizorně, pouze na dobu výstavy a při jeho výstavbě se používaly nekvalitní materiály, které by se při obvyklé výstavbě budov nemohly ani používat. Výskyt dřevité houby v budovách podporovaly také materiály použité k násypům, obsahující organické hnijící látky. Z toho bylo patrné, že budovy československé vesnice nebylo možné nadále udržet v provozuschopném stavu a jejich případná oprava, resp. obnova, včetně výstavby vyšších podezdívek, by stála vysoké finanční náklady. Sněm království Českého takový způsob vlastnění a údržby ani původně nezamýšlel; a pokud ano, tak v případě povodně, jaká zde byla v r. 1890, by byla československá vesnice stejně úplně zničena, neboť hladina povodňové vody v těchto místech tehdy dosahovala výšky 2 metrů.

Zemský výbor měl za to, že pokud by se československá vesnice zrušila již nyní, bylo možno materiál, z něhož byla postavena, ještě nějakým způsobem upotřebit, přičemž výbor byl ochoten toto dřevo ponechat Národopisné společnosti československé.

V případě, že by československá vesnice byla zcela odstraněna, k čemuž všechny skutečnosti již směřovaly, byl Zemský výbor požádán, aby každoroční subvence, vyčleněná na údržbu výstavní vesnice, byla věnována Národopisnému muzeu československému.[75]

Zmíněná roční subvence na údržbu československé vesnice činila ve skutečnosti kolem 2200 kr.,[76] avšak její výše byla do budoucna zaokrouhlena na 2000 kr. ročně

s tím, že po přičtení k dosavadní roční subvenci 4000 kr. se jednalo o částku 6000 kr. pro Národopisnou společnost československou. Uvedenou celkovou částku, 6000 kr., navrhl Zemský výbor ke schválení Sněmu království Českého[77] počínaje rokem 1902, a to do konce roku 1903, tj. do doby, kdy byla Národopisnému muzeu československému prozatím schválena zemská subvence ve výši 4000 kr.,[78] přičemž byl Národopisné společnosti československé přenechán také materiál získaný bouráním vesnice.[79]

### *Poslední rok využívání československé vesnice*

Ze strany Zemského výboru, spravujícího československou vesnici, byl brán velký ohled na bezpečnost návštěvníků. Před předáním československé vesnice či jejich částí k veřejnému využití nadále nařizoval, i s ohledem na již zchátralejší stav vesnice, její ohledání s následným doporučením (ne)používat jednotlivé stavby k veřejným prohlídkám či doporučením k dalším úpravám s cílem zajistit bezpečnost návštěvníků.

Z důvodu zajištění bezpečnosti veřejnosti nařídil Zemský výbor svým výnosem č. 27134 ze dne 13. dubna 1901, aby všechny budovy na výstavišti a také v československé vesnici byly ohledány a zjištěny případné závady. Kontrola budov na výstavišti proběhla ve dnech 22. a 25. dubna 1901.

V československé vesnici se obhlídka konala dne 13. května 1901, přičemž se kontrola týkala budov, s jejichž využitím se onoho roku počítalo v rámci plánovaných lidových slavností. Jednalo se o Hanácký grunt, Valašsko-těšínský statek, kovárnu, Čičmanské gazdovství a Jaroměřskou chalupu. Po bližším ohledání bylo zjištěno, že uvedené budovy bolo možno používat, avšak s určitými omezeními. Půdní prostory budov se nesměly používat v žádném případě; v Čičmanském gazdovství a Jaroměřské chalupě se mohly používat pavláčky. Přízemní prostory bylo možno využívat ve všech případech. V budovách bylo zakázáno kouření a topit se mohlo pouze tam, kde to bylo dovoleno. Mostnice můstku přes mlýnskou strouhu bylo zapotřebí opravit.

Kostelík a ostatní budovy, které zde nebyly uvedeny, nebyly komisí prohlédnuty a veřejnost tak neměla mít do jejich prostor přístup. Opravu můstku a uzavření kostelíka měl zajistit Zemský výbor. Hlídači československé vesnice V. Čihákovi bylo nařízeno, aby všechny budovy, jež se neměly využívat, nechal uzavřené. Zástupci Národopisné společnosti československé se zavázali dbát na dodržování daného nařízení v době organizování slavností či v případě propůjčení budov k jinému užívání.[80]

Československá vesnice byla využívána nejen Národopisným muzeem či Národopisnou společností československou k různým kulturním akcím, nýbrž i dalšími institucemi,[81] např. k výuce žáků anebo k uskladnění různých věcí, ať již ze strany Národopisného muzea československého, anebo Českého obchodního muzea.

Akademie umění v Praze předložila dne 1. června 1901 Zemskému výboru království Českého žádost na základě výzvy prof. Vojtěcha Hynaise, aby v československé vesnici byly odloženy již započaté stavební práce, aby tak mohli žáci speciálních malířských škol pokračovat ve svém studiu, a to až do konce jejich školního roku, který byl stanoven na den 15. července 1901.

Uvedené žádosti Akademie umění bylo na základě vyjádření technického oddělení Zemského výboru vyhověno a stavební práce byly bez jakýchkoliv podmínek odloženy na termín po 15. červenci 1901.[82]

Správa Národopisného muzea československého požádala Zemský výbor, aby jí dovolili uložit věci ze skladiště v československé vesnici, která se již bourala, prozatímně do volného křídla ústředního paláce na horním výstavišti, a to nejdéle do konce dubna 1902. Žádosti bylo vyhověno s tím, že věci měly být odstraněny nejdéle do 25. dubna 1902, než budou zahájeny přípravné práce na plánovanou hospodářskou výstavu.[83]

*společnosti československé zaslaný Zemskému výboru království Českého v Praze, ze dne 4. února 1896.*

**60** *Národní archiv, Praha. Fond Zemský výbor Praha – 1874–1928. Značka ZV 1874–1928. Karton 5180, sign. XIV-2, neseřazeno. Dopis Výkonného výboru NVČ v Praze 1895, zaslaný Zemskému výboru Království Českého ze dne 2. června 1896.*

**61** *Národní archiv, Praha. Fond Zemský výbor Praha – 1874–1928. Značka ZV 1874–1928. Karton 5181, sign XIV-3, neseřazeno. Protokol sepsaný dne 11. června 1896 ve Stromovce, kdy bylo provedeno šetření, zdali bylo vyhověno všem požadavkům ze strany Zemského výboru, a odstraněny veškeré nedostatky, před převzetím československé vesnice.*

**62** *Národní archiv, Praha. Fond Zemský výbor Praha – 1874–1928. Značka ZV 1874–1928. Karton 5180, sign. XIV-2, neseřazeno. Dopis Výkonného výboru NVČ 1895 zaslaný Zemskému výboru koruny České v Praze, ze dne 7. května 1896.*

**63** *Když se československá vesnice propůjčovala k různým akcím, řešila se tato skutečnost také ze strany Zemského výboru s Pražskou městskou pojišťovnou, kvůli případnému navýšení prémie z pojištěných budov. Pro období od 1. dubna do 31. října 1898 Pražská městská pojišťovna nepožadovala žádné navýšení prémie, pouze požádala Národopisnou společnost československou, aby se včas při každé slavnosti postarala o dostatečnou hasičskou stráž ze sboru hlavního města Prahy a aby dbala všech nařízení požární policie. Národní archiv, Praha. Fond Zemský výbor Praha – 1874–1928. Značka ZV 1874–1928. Karton 5181, sign XIV-3, neseřazeno. Dopis Pražské městské pojišťovny zaslaný Zemskému výboru království Českého v Praze, ze dne 21. února 1898, č. j. 471.*

**64** *Před předáním československé vesnice Národopisné společnosti československé v r. 1898 se řešily také*

*skutečnosti ohledně kostelíčka a místních hlídačů. Bylo podotknuto, že vnitřní zařízení a zvony kostelíčka měly být na žádost obce Podůlšanské této obci Zemským výborem vydány, a tudíž se uvedené věci netýkaly vlastního předání československé vesnice do užívání Národopisnou společností československou. Zemský výbor si vyhradil právo uvedené požadované věci Podůlšanské obci vydat, a to i v době, kdy bude československá vesnice předána. K tomu však zástupci Národopisné společnosti československé podotkli, že vlastnictví zařízení kostelíka nebylo jasně vysvětleno, a požádali, aby od jejich předání obci Podůlšanské, až na uvedené dva zvony, bylo upuštěno až do konečného rozhodnutí v otázce příslušného vlastnictví, aby jejich případným vydáním nebyly ohroženy vlastnické zájmy. Dále předmětem jednání byly i byty hlídačů, umístěné v československé vesnici, pánů Čiháka a Hibschmanna, kteří byli ve službách Zemského výboru; také oni byli vyjmutí z předání a jejich byty jim musely být ponechány. Navíc na levé straně vrcholu československé vesnice byla dvě políčka na rok 1898 pronajata hlídačům pánům Čihákovi a Švehlovi, která byla také vyjmuta z předání československé vesnice. Národopisná společnost československá se zavázala nerušit zřízence v jejich užívání. Národní archiv, Praha. Fond Zemský výbor Praha – 1874–1928. Značka ZV 1874–1928. Karton 5181, sign XIV-3, neseřazeno. Protokol sepsaný dne 29. března 1898 na výstavišti v Královské oboře ve věci předání československé vesnice Národopisné společnosti československé na základě nařízení Zemského výboru království Českého v Praze č. 18270 ze dne 20. února 1898.*

**65** *Národní archiv, Praha. Fond Zemský výbor Praha – 1874–1928. Značka ZV 1874–1928. Karton 5181, sign XIV-3, neseřazeno. Dopis Národopisné společnosti československé zaslaný Zemskému výboru*

Další institucí, která požádala o uložení věcí v některé místnosti na výstavišti, bylo České obchodní muzeum, jež mělo na jednom ze statků se souhlasem Národopisné společnosti československé uchováno 9 skříní, které nemělo kam umístit. Žádosti bylo také vyhověno s tím, že skříně mohly být uloženy na výstavišti do 15. dubna 1902.[84]

### *Národopisné sady a záchrana kostelíka z československé vesnice*

Starosta města Smíchova Alois Elhenický svolal na 9. října 1901 do zasedací síně smíchovské radnice společnou schůzi Technického, finančního a okrašlovacího sadového odboru na žádost Národopisného muzea československého a Národopisné společnosti československé, ve věci národopisných sadů v zahradě Kinských.

Byly přečteny protokoly správní komise zahrady Kinských, která podala návrh na zřízení národopisných sadů a také usnesení pražské rady. František Adolf Šubert rozvinul plán národopisných sadů a poukázal na jejich důležitost. Všichni řečníci se přimlouvali, aby vila Kinských byla přenechána způsobem nájmu pro sbírky Národopisného muzea československého. Zúčastnění se vyslovili proti tomu, aby vila byla přenechána někomu jinému. Po dřívějších zkušenostech odmítli, aby v hlavní budově byla zřízena restaurace (uvedený krok nebyl dříve finančně úspěšný a bylo to jen na škodu zahradě). Nicméně v horní malé vile (kravíně) se pro pohodlí návštěvníků měla zřídit kavárna, kde se mělo prodávat teplé mléko, minerální vody a lahvové pivo. V dolní části, v hospodářském stavení, se plánovalo zřízení bufetu anebo vybudování representační jednopatrové restaurace na bývalých pozemcích p. Waldeka a arch. E. Pištěka. Nakonec bylo odsouhlaseno, aby vila v zahradě Kinských byla přenechána Národopisnému muzeu československému za roční nájem 500 kr., po případě za sumu, kterou by vyžadovala roční údržba budovy společným nákladem obce Pražské a Smíchovské, bez ohledu na potřeby Národopisného muzea československého.

První náměstek dr. Štěpnička navrhnul a všemi to bylo schváleno, aby vzhledem k velké důležitosti a potřebě pro školství města Smíchova a Malé strany byla v zahradě Kinských založena veškerá československá květena, přičemž k přípravným pracím se mělo přistoupit ještě daný podzim. Městský rada p. Krupka uvedl, že vila se sice pronajímá Národopisnému muzeu československému, s určitou výpovědní lhůtou, ale nikdo jiný neměl Národopisné muzeum československé z vily odstranit a dodal, v souladu s již vyslovenou zmínkou, aby byl při již probíhajícím bourání národopisné vesnice určitě zachován kostelík z „Národopisné výstavy československé“ a přemístěn do zahrady Kinských; podle původního návrhu měl kostelík vévodit celému vltavskému údolí na Smíchově i v Praze, měl stát na vrchu Petřína tak, aby jeho silueta byla viděna ze všech stran. Veškerá usnesení ze schůze pak měla být předložena městskému smíchovskému zastupitelství ke schválení na nejbližší schůzi.[85]

Jak bylo již denním tiskem oznámeno, zemský výbor rozhodl, že se má „Národopisná vesnice československá v Královské Oboře ještě do zimy 1901 odstraniti.“ Za tou příčinou postoupil již zemský výbor Národopisné společnosti československé, která ji prodá ve prospěch Národopisného muzea československého. Naskytla se zde příležitost buď podnikatelům, aby celou vesnici, kromě kostelíka a čičmanského gazdovství, jež měly být zachovány, zakoupili, nebo jednotlivcům, aby odkoupili jednotlivá stavení. Jednotlivé statky se totiž výborně hodily jako letní restaurace do blízkého okolí Prahy. Za takovou restauraci na Pankráci sloužila bývalá „rychta“ z Národopisné vesnice. Případné nabídky měly být adresovány do 5. listopadu správě Národopisného muzea československého v Praze, na Příkopě 12.[86]

Výbor Národopisné společnosti československé a Rada Národopisného muzea československého požádali dne 8. února 1902 Zemský výbor, zdali by mohl

prodloužit lhůtu na odstranění dřevěného kostelíka z výstaviště.[87] Důvodem byly nedostatečné finance k tomu, aby tak mohli učinit sami. Usilovně jednali v tom směru, aby byl kostelík jinou korporací přemístěn a postaven na jiném místě a tak do budoucna zachován. Doposud jejich jednání však vedlo k neúspěchu, a to s městskou radou v Českém Brodě, dámským komitétem v Holoubkově a obecním výborem Hrdlořezech. Pokud bylo nutné již nyní kostelík zbourat a materiál z něho někde uschovat, vznikly by tím další výdaje ve výši 4000 zl. A dále, poté by se sotva našel někdo, kdo by kostelík znovu postavil, aniž by si jej před tím důkladně prohlédl.

Zemský výbor byl požádán, aby kostelík mohl stát na svém místě ve Stromovce ještě další rok, přičemž ze strany Národopisné společnosti československé a Rady Národopisného muzea československého měly být podniknuty kroky, aby byl kostelík co nejdříve přestěhován.[88]

V uvedené době se již postupné bourání československé vesnice dokončovalo. Otázka bourání kostelíka však byla stále na stole. Nicméně Národopisná společnost československá nepočkala na vyjádření Zemského výboru ke své žádosti a kostelík prodala podnikateli, který bourání kostelíka převzal.[89] V době, kdy Zemský výbor o dané situaci teprve jednal na svém sezení (26. března 1902), byl kostelík už skoro celý zbouraný, a tak uvedená žádost byla navrácena Národopisné společnosti československé již jako bezpředmětná.[90]

A jak to dopadlo s prostorem, kde se nacházela československá vesnice? Na jaře 1902 již požádal Sportovní kroužek Praha VII., zdali by si mohl pronajmout náves československé vesnice na „hry fotballové". Důvodem byla skutečnost, že doposud měl sice zmíněný kroužek pronajat pozemek městskou radou u továrny p. Mahlera, ale ten se zavážel a tak byli nakonec bez místa, kde by mohli sportovat.

Uvedená žádost však byla na základě usnesení Zemského výboru ze dne 28. května 1902 zamítnuta, poněvadž místo, na kterém se nacházela již odstraněná československá vesnice, se opět upravovalo na sady.[91]

## *Závěr*

V rámci prvotních snah o zachování československé vesnice se můžeme dočíst z dobových zpráv následující:

„Kdyby se měla československá dědina zbořiti, není vůbec na celé příští desetiletí, nebo snad i na delší ještě dobu ani nejmenší naděje, že by se buď v Praze, nebo kdekoliv jinde něco podobného znovuzříditi mohlo. Zbořením československé dědiny utrpělo by tak studium národopisné v našich českých vlastech ztrátu nenahraditelnou, a sice tím větší, poněvadž i na samém venkově typy lidových stavení stále mizí – kdežto naopak zachováním dědiny zachová se pro toto studium navždy mocná vzpružina – jakou ani nemůže být samo zřízení Národopisného musea československého."[92]

Československá vesnice nakonec vydržela pouze několik dalších let po skončení NVČ, přičemž její setrvání nedosáhlo ani na to jedno desetiletí, o kterém se výše hovořilo. Z důvodů již uvedených musela být československá vesnice zbourána a nová ve své původní podobě se již nepostavila. Můžeme si ji však částečně připomenout aspoň na dochovaných modelech, se kterými se můžeme setkat v Národním zemědělském muzeu v Praze[93] anebo v Národopisném muzeu Národního muzea v Praze, kde se nachází i další modely různých staveb.[94]

Ke dni 4. října 1902 byly všechny budovy z již bývalé československé vesnice odstraněny společně i s plotem. V uvedený den požádal písemně Výbor Národopisné společnosti československé Zemský výbor, aby jim zaslali „prohlášení, že terrain, na němž bývalá vesnice stála, uveden byl do pořádku zcela dle požadavku slavného Zemského výboru."

Dne 15. října 1902 bylo na sezení Zemského výboru konstatováno, že Národopisná společnost československá „úplně a správně vyhověla závazkům převzatým za příčinou odklizení budov bývalé československé vesnice v Královské

*Království Českého ze dne 17. března 1898.*

**66** *Národopisná společnost československá svou žádost o prominutí nájemného či pouze symbolický poplatek podepřela následujícími skutečnostmi. Výstavní vesnici pořídil Výstavní výbor NVČ za 60 031 zl. 2 kr., a to i přes skutečnost, že Výstavní výbor hodlal z vystavených předmětů zakoupit a zachránit pokud možno co nejvíce památek a položit tak základ Národopisnému muzeu československému a zajistit finančně i první dobu jeho trvání; i přesto se odhodlali zachovat výstavní vesnici budoucím generacím. Kdyby se Výstavní výbor NVČ rozhodl výstavní vesnici prodat, utržil by v tehdejších cenách 35 až 40 000 zl., které by rozmnožily základní jmění Národopisného muzea československého. Výstavní výbor NVČ měl ještě další výdaje spojené s odkoupením Valašské osady za 2 000 zl. a další 2 000 zl. stály její opravy, které požadoval Zemský výbor před jejím převzetím. Složitost tehdejšího financování Národopisného muzea československého nám nastiňují ještě následující slova: „Národopisné Museum Československé vzdor tomu, že zaujímá důležité místo mezi kulturními ústavy království Českého a čestně postaviti se může po bok jiným musejím, není ještě dostatečně podporováno a zajištěno a také ani země ani stát vzdor tomu, že v zásadě důležitost jeho uznaly a jistou podporu mu povolily, nepodporují je tou měrou, aby mohlo vyhovovati svým účelům. Jest tedy správě musejní pečovati o mimořádné prameny příjmů a Národopisná Společnosť Československá, jejímž majetkem museum jest a Rada Národopisnému Musea Československého, která jej řídí, doufají, že v tom podporováni budou vší veřejností a všemi veřejnými orgány, ať samosprávnými ať zeměpanskými." Národní archiv, Praha. Fond Zemský výbor Praha – 1874–1928. Značka ZV 1874–1928. Karton 5181, sign XIV-3, neseřazeno.*

*Dopis Národopisné společnosti československé v Praze a Rady Národopisného musea československého, zaslaný Zemskému výboru Království Českého, ze dne 27. listopadu 1897, č. j. 557.*

**67** *Zmíněná žádost, aby požadovaná cena byla stržena z druhé poloviny zemské subvence, povolené výstavě architektury a inženýrství, byla nakonec kladně vyřízena. K tomu bylo navíc ještě třeba dodatečně zaplatit 100 zl., za zrušené růžové záhony kvůli výstavbě dekorativních pyramid. Národní archiv, Praha. Fond Zemský výbor Praha – 1874–1928. Značka ZV 1874–1928. Karton 5181, sign XIV-3, neseřazeno. Dopis Národopisné společnosti československé zaslaný Zemskému výboru Království Českého ze dne 9. listopadu 1898.*

**68** *Národní archiv, Praha. Fond Zemský výbor Praha – 1874–1928. Značka ZV 1874–1928. Karton 5181, sign XIV-3, neseřazeno. Dopis Národopisné společnosti československé zaslaný Zemskému výboru Království Českého ze dne 9. listopadu 1898. Poznámky Zemského výboru království Českého k uvedenému dopisu na volných listech.*

**69** *Národní archiv, Praha. Fond Zemský výbor Praha – 1874–1928. Značka ZV 1874–1928. Karton 5181, sign XIV-3, neseřazeno. Dopis Rady Národopisného Musea Československého, zaslaný Zemskému výboru Království Českého ze dne 25. října 1899.*

**70** *Národní archiv, Praha. Fond Zemský výbor Praha – 1874–1928. Značka ZV 1874–1928. Karton 5181, sign XIV-3, neseřazeno. Dopis Rady Národopisného Musea Československého, zaslaný Zemskému výboru království Českého ze dne 25. října 1899.*

**71** *Národní archiv, Praha. Fond Zemský výbor Praha – 1874–1928. Značka ZV 1874–1928. Karton 5181, sign XIV-3, neseřazeno. Protokol sepsaný dne 30. listopadu 1899 v československé vesnici po ohledání tamních budov. Jedním z členů komise byl Josef Strnad,*

Obořе“ a požadované prohlášení, že pozemek je podle požadavku Zemského výboru uveden do pořádku, bylo vydáno.[95]

Do budoucna by bylo záhodno, v závislosti na možnostech, na vůli a až to mj. i finanční prostředky dovolí (např. finanční sbírka), aby budovy, které na NVČ tvořily československou vesnici, byly opětovně vystaveny v celé své krásе.

Jednou z možností je okolí Prahy, např. v Přerově nad Labem, či zcela jinde, kde by se mohlo jednat o rozšíření již stávajícího skanzenu. Na jejich výstavbě by se mohli také spolupodílet např. studenti z různých uměleckých škol či středních škol, mj. umělečtí truhláři a řezbáři, a další a vnitřní vybavení vybraných staveb by mohla pomoci zařídit např. dotčená regionální muzea darem či zapůjčením svých vybraných exponátů anebo jiní dobrovolní dárci z široké veřejnosti.


### *Poděkování:*

Děkuji Národnímu archivu v Praze, především PhDr. Renátě Purnochové a Mgr. Tereze Purnochové, za laskavé zapůjčení a pomoc s archivními materiály.


### *Seznam použité literatury:*


HOUDEK, Vítězslav. Hanácký grunt. *Český Lid*, 1893, II, s. 140–152, 382–391.

JURKOVIČ, Dušan. Lidový kroj čičmanský. *Český Lid*, 1896, V, s. 65 a 66.

LANGER, Jiří. *Evropská muzea v přírodě. Atlas památek*. Praha: Baset, 2005.

LUKAS, Jiří. *Česká medaile 19. století. Katalog medailí*. Praha: Muzeum hlavního města Prahy, Nakladatelství KANT, 2009.

NOVÁK, Pavel a JAKUBSKÁ, Jana. *Lidová architektura na Národopisné výstavě československé v Praze roku 1895*. Praha: Národní zemědělské muzeum, 2016.

STEINOVÁ, Šárka. *Osudový příběh Československého zemědělského muzea: (1891) 1918–1952*. Praha: Národní zemědělské muzeum, 2013.

ZÍBRT, Čeněk. Národopisná výstava československá (pokračování). *Český Lid*, 1896, V, s. 105, 106, 198 a 204, 199–203, 205.

Prodej Národopisné vesnice československé. *Národní listy*, 31. října 1901, ročník XLI (41), číslo 300, s. 5.

Smíchov a národopisné sady v zahradě Kinských. *Národní listy*, 10. října 1901, ročník XLI (41), číslo 279, s. 4.

Valná hromada Národopisné společnosti československé. *Národní listy*, 18. února 1901, ročník XLI (41), číslo 49, s. 2.


### *Archivní zdroje*


Národní archiv v Praze


### *Elektronické zdroje*


https://cs.wikipedia.org/wiki/Thore_Blanche.

https://cs.wikipedia.org/wiki/Artur_Hazelius.

*zemský vrchní inženýr. Ostatní podpisy byly nečitelné.*
**72** *Národní archiv, Praha. Fond Zemský výbor Praha – 1874–1928. Značka ZV 1874–1928. Karton 5181, sign XIV-3, neseřazeno. Dopis Rady Národopisného musea československého a Národopisné společnosti československé v Praze, zaslaný Sněmu království Českého ze dne 14. prosince 1900.*
**73** *Dne 17. února 1901 se konala valná hromada Národopisné společnosti československé v prostorách Umělecké besedy, kde se dovídáme její tehdejší, ne naprosto uspokojující stav. Bylo zde konstatováno, že ze strany veřejnosti neexistuje tak velké porozumění vůči této Společnosti, jak by si sama přála a zasluhovala, a to i přes skutečnost, že jejím hlavním úkolem byla péče o zachování a růst Národopisného muzea československého. Společnost měla v roce 1900 celkem 41 zakládajících členů, 5 přispívajících členů, 9 dopisujících členů, 328 platících členů činných a 8 členů neplatících. Pro srovnání bylo uvedeno, že saský národopisný spolek měl 2100 členů. Společnost poukázala na skutečnost, že roční členský příspěvek byl ve výši 3 zl., za což dodávala Národopisný Sborník, který se v obchodech prodával za 3 zl. A pokud by někdo Národopisný sborník nechtěl odebírat, mohl platit roční členský příspěvek 2 zl. Řešila se také otázka budovy pro Národopisné muzeum československé, kdy se sháněly na jeho výstavbu finanční prostředky (např. od října 1900 již byla provozována věcná loterie, přičemž její úspěšnost nebyla doposud taková, jak by si její aktéři přáli) a jako stavební pozemek byly vytipovány jako první v pořadí severní cíp Střeleckého ostrova, jako druhé možné pozemky Mariánských hradeb a jako poslední západní část Letné. Valná hromada Národopisné společnosti československé. Národní listy, 18. února 1901, ročník XLI (41), číslo 49, s. 2.*
**74** *Národní archiv, Praha. Fond Zemský výbor Praha – 1874–1928. Značka ZV 1874–1928. Karton 5181, sign. XIV-3, neseřazeno. Dopis Rady Národopisného musea československého a Národopisné společnosti československé v Praze, zaslaný Zemskému výboru království Českého ze dne 7. března 1901.*
**75** *Národní archiv, Praha. Fond Zemský výbor Praha – 1874–1928. Značka ZV 1874–1928. Karton 5181, sign. XIV-3, neseřazeno. Dopis Rady Národopisného musea československého a Národopisné společnosti československé v Praze, zaslaný Zemskému výboru království Českého, ze dne 9. března 1901.*
**76** *Zemský výbor království Českého na svém sezení dne 16. ledna 1901 přihlíželo k tomu, že po zbourání československé vesnice se jednalo v jeho rozpočtu o úsporu, byl ochoten žádost Národopisné společnosti československé podporovat. Národní archiv, Praha. Fond Zemský výbor Praha – 1874–1928. Značka ZV 1874–1928. Karton 5181, sign. XIV-3, neseřazeno. Zpráva Zemského výboru směřovaná Sněmu království Českého ve věci žádosti Národopisné společnosti československé v Praze ohledně vyplácení stálé subvence od r. 1902, č. 19.919/1901. Zpráva je psána rukou, česky v levém sloupci a německy v pravém sloupci.*
**77** *Sněm království Českého zmíněnou žádost schválil a předal „Komisi rozpočtové k řízení". Uvedená žádost však ještě ani v prosinci 1903 nebyla schválena, což nám dokládá tehdejší byrokratičnost ve schvalování žádostí; další osudy této žádosti jsem již dále nehledal. K tomu se ještě ke dni 9. prosince 1903 dovídáme povzbudivou, ne však stále ještě schválenou informaci: „Komise rozpočtová navrhuje v souladu se zem.[ským] výborem, aby subvence do r. 1903 částkou 4000 K ročně povolená, zvýšena byla počínajíc r. 1902 o 2000 K, tudíž na 6000 K. Vzhledem k tomu, že zpráva komise rozpočtové bude předmětem jednání sl.[avného] sněmu, netřeba, aby také dotyčná zprávám. Výboru byla předkládána, pročež navrhuji: aby uložena byla ke spisům." Národní archiv, Praha. Fond Zemský výbor Praha – 1874–1928. Značka ZV 1874–1928. Karton 5181, sign. XIV-3, neseřazeno. Zpráva Zemského výboru směřovaná Sněmu království Českého ve věci žádosti Národopisné společnosti československé v Praze ohledně vyplácení stálé subvence od r. 1902, č. 19.919/1901. Zpráva je psána rukou, česky v levém sloupci a německy v pravém sloupci. Na konci zprávy se nachází razítko Sněmu království Českého s č. 665 ze dne 15. 7. 1902, pod kterým byla tato žádost vyřízena a podstoupena k dalšímu schvalování. Dne 16. července 1901 ji podepsal nejvyšší zemský maršálek. Národní archiv, Praha. Fond Zemský výbor Praha – 1874–1928. Značka ZV 1874–1928. Karton 5181, sign. XIV-3, neseřazeno. Zápis „Z PRESIDIA SNĚMU" k č. 1252 sněmu. V levém sloupci podepsán nejvyšší český maršálek dne 28. listopadu 1903, v pravém sloupci dopsány poznámky z Komise rozpočtové ze dne 9. prosince 1903.*
**78** *Národopisná společnost československá požadovala, aby jí subvence, vyplácená na údržbu československé vesnice, byla vyplácena „jako stálá subvence pro všechny časy" již od roku 1901, a to stavebnímu fondu Národopisného muzea československého. Uvedená žádost však byla respektovaná ne od roku 1901, ale až od r. 1902, protože Národopisná společnost československá využívala československou vesnici ještě do zimy r. 1901. Tudíž Zemský výbor pokládal z uvedeného důvodu za vhodnější doporučit tuto subvenci ke schválení až od r. 1902. Národní archiv, Praha. Fond Zemský výbor Praha – 1874–1928. Značka ZV 1874–1928. Karton 5181, sign. XIV-3, neseřazeno. Zpráva Zemského výboru směřovaná Sněmu království Českého ve věci žádosti Národopisné společnosti československé v Praze ohledně vyplácení stálé subvence od*

*r. 1902, č. 19.919/1901. Zpráva je psána rukou, česky v levém sloupci a německy v pravém sloupci.*

**79** *Národní archiv, Praha. Fond Zemský výbor Praha – 1874–1928. Značka ZV 1874–1928. Karton 5181, sign. XIV-3, neseřazeno. Dopis Národopisné společnosti československé v Praze, zaslaný Zemskému výboru království Českého v Praze ze dne 8. listopadu 1901.*

**80** *Národní archiv, Praha. Fond Zemský výbor Praha – 1874–1928. Značka ZV 1874–1928. Karton 5181, sign. XIV-3, neseřazeno. Protokol sepsaný dne 13. května 1901 v československé vesnici v Královské oboře. Přítomni byli Dr. J. Pražák, přísedící výboru zemského, Dr. Ant. Dokupil, rada zemského výboru, Josef Strnad, zemský stavební inspektor, Prof. Dr. Jiří Polívka, starosta Národopisné společnosti československé, J. Leitner, stavební rada, František Buršík, policejní vrchní komisař, Ad. Černý, správce Národopisného musea, K. Rozínek, vrchní zahradník.*

**81** *Československou náves včetně otevření dvou nádvoří statků „ku živnostem výčepnickým" si hodlal pronajmout např. vlastenecko-dobročinný spolek, staroslavná obec Baráčníci bubenečsko-letenští, se sídlem na Letné, Praha VII., a to pro konání národní slavnosti, plánované na 26. a 27. května 1901, ve prospěch postavení české školy v Pošumaví. Uvedená žádost byla na sezení Zemského výboru dne 17. dubna 1901 zamítnuta, protože československou vesnici již měla zamluvenou Národopisná společnost československá. Národní archiv, Praha. Fond Zemský výbor Praha – 1874–1928. Značka ZV 1874–1928. Karton 5181, sign. XIV-3, neseřazeno. Kolkovaná žádost vlastenecko-dobročinného spolku Baráčníci bubenečsko-letenští, zaslaný Zemskému výboru koruny České v Praze, ze dne 19. března 1901.*

**82** *Národní archiv, Praha. Fond Zemský výbor Praha – 1874–1928. Značka ZV 1874–1928. Karton 5181, sign. XIV-3, neseřazeno. Dopis rektora Akademie umění v Praze zaslaný Zemskému výboru království Českého, ze dne 1. června 1901. Přílohu tvořila žádost prof. Vojtěcha Hynaise, obsahující žádost k odložení stavebních prací v národopisné vesnici z důvodů probíhající výuky.*

**83** *Národní archiv, Praha. Fond Zemský výbor Praha – 1874–1928. Značka ZV 1874–1928. Karton 5181, sign. XIV-3, neseřazeno. Dopis Správy Národopisného muzea československého zaslaný Zemskému výboru království Českého, ze dne 16. listopadu 1901.*

**84** *Národní archiv, Praha. Fond Zemský výbor Praha – 1874–1928. Značka ZV 1874–1928. Karton 5181, sign. XIV-3, neseřazeno. Dopis Českého obchodního musea zaslaný Zemskému výboru království českého, ze dne 4. prosince 1901.*

**85** *Smíchov a národopisné sady v zahradě Kinských. Národní listy, 10. října 1901, ročník XLI (41), číslo 279, s. 4.*

**86** *Prodej Národopisné vesnice československé. Národní listy, 31. října 1901, ročník XLI (41), číslo 300, s. 5.*

**87** *Termín na odstranění československé vesnice byl do konce února 1902 a termín na zbourání kostelíka byl posunut na konec dubna 1902. (Pozn.: termín dalšího posunu zbourání kostelíka se mi nepodařilo zjistit.). Valašská dědina měla být také zbourána kvůli úpravě dané části sadů, avšak s výjimkou statku s vedlejší budovou, který byl upraven jako byt pro dva strážné zdejších sadů. V tomto směru bylo podotknuto, že valašská hospoda již byla valašským odborem NVČ odstraněna, přičemž naopak plot kolem Valašské dědiny náležel do majetku Zemského výboru. Národní archiv, Praha. Fond Zemský výbor Praha – 1874–1928. Značka ZV 1874–1928. Karton 5181, sign. XIV-3, neseřazeno. Návrh dopisu Zemského výboru království Českého pro Národopisnou společnost československou ze dne 15. listopadu 1901, na základě její žádosti ze dne 8. listopadu 1901.*

**88** *Národní archiv, Praha. Fond Zemský výbor Praha – 1874–1928. Značka ZV 1874–1928. Karton 5181, sign. XIV-3, neseřazeno. Dopis Národopisné společnosti československé a Rady Národopisného muzea československého Zemskému výboru království Českého ze dne 8. února 1902.*

**89** *Národopisná společnost československá odevzdala národopisnou vesnici v pondělí dne 11. listopadu v 15 hod. podnikateli panu Jos. Sochorovi, který ji odkoupil ke zbourání. Na základě dohody se zástupci Zemského výboru musela být celá československá vesnice zbourána, základy vybrány do hloubi 40 cm a veškerý materiál odstraněn do konce února 1902. V případě kostelíka byla sdělena žádost o zachování kostelíka do konce dubna 1902. Uvedená korespondence pokračovala slovy osvětlujícími danou vnitřní problematiku československé vesnice před jejím završením, např. s vnitřním vybavením kostelíka či Valašskou dědinou: „Jednání o vnitřek kostela s obcí Podůlšanskou postoupilo tak daleko, že podepsaný výbor vzhledem k vysokým požadavkům obcí Podůlšanskou kladeným oznámil jí, že na vnitřek nereflektuje a požádal, aby si zástupce obce Podůlšanské vnitřek na místě převzal. Dosud však nedostalo se nám odpovědi, ačkoli jsme nejpozdější lhůtu položili na den 5. listopadu t. r. Konečně vznáší podepsaný výbor uctivou žádost, aby valašská dědina, v níž byl statek s vedlejší budovou upraven za obydlí pro zřízence sadu, slavným zemským výborem byla Národopisnému Museu Československému věnována v případě, že by jednou ji chtěl odstraniti. Jesliť to celek harmonický, přesně národopisný, provedený původními silami valašskými, jejž jsme právě vedle kostelíka pomýšleli určitě přenésti na nové definitivní místo." Národní archiv, Praha. Fond Zemský výbor Praha – 1874–1928. Značka ZV 1874–1928. Karton*

*5181, sign. XIV-3, neseřazeno. Dopis Národopisné společnosti československé v Praze, zaslaný Zemskému výboru království Českého v Praze ze dne 8. listopadu 1901.*

**90** *Národní archiv, Praha. Fond Zemský výbor Praha – 1874–1928. Značka ZV 1874–1928. Karton 5181, sign. XIV-3, neseřazeno. Dopis Národopisné společnosti československé a Rady Národopisného muzea československého Zemskému výboru království Českého ze dne 8. února 1902. Poznámky Zemského výboru království Českého k uvedenému dopisu na volných listech.*

**91** *Národní archiv, Praha. Fond Zemský výbor Praha – 1874–1928. Značka ZV 1874–1928. Karton 5181, sign. XIV-3, neseřazeno. Dopis Sportovního kroužku Praha VII., zaslaný Zemskému výboru království Českého v Praze, ze dne 23. května 1902.*

**92** *Národní archiv, Praha. Fond Zemský výbor Praha – 1874–1928. Značka ZV 1874–1928. Karton 5181, sign. XIV-3, neseřazeno. I. výroční zasedání českého sněmu z r. 1895, tisk CLXXXII., čís. 579 sněm. Zpráva rozpočtové komise o zprávě zemského výboru ve příčině zachování Československé dědiny na výstavišti Národopisné výstavy československé ve Stromovce, s. 3.*

**93** *Steinová, Šárka. Osudový příběh Československého zemědělského muzea: (1891) 1918–1952. Praha: Národní zemědělské muzeum, 2013, s. 143.*

**94** *Novák, Pavel a Jakubská, Jana. Lidová architektura na Národopisné výstavě československé v Praze roku 1895. Praha: Národní zemědělské muzeum, 2016.*

**95** *Národní archiv, Praha. Fond Zemský výbor Praha – 1874–1928. Značka ZV 1874–1928. Karton 5181, sign. XIV-3, neseřazeno. Dopis Výboru Národopisné společnosti československé zaslaný Zemskému výboru království Českého ze dne 4. října 1902.*